

MOKSLO LIETUVA

2005 m. rugsėjo 8–21 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 15 (327)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 2 Lt

Maršrutas į ateitį

vertinimo centro vyriausiasis specialistas Vytautas DAUJOTIS, UAB *Sintagma* generalinis direktorius Evaldas DRĄSUTIS, Vilniaus miesto ir apskritys verslininkų darbdavių konfederacijos prezidentas, Mykolo Romerio universiteto profesorius Rimvydas JASINAVIČIUS, Kauno kolegijos direktorius Mindaugas MISIŪNAS, Lietuvos švietimo darbuotojų profesinės sąjungos vykdomojo komiteto referentas aukštosioms mokykloms Henrikas PETKEVIČIUS. Diskusijoje taip pat dalyvavo Lietuvos studentų atstovybių sąjungos prezidentas Viačeslavas PALKEVIČIUS, Švietimo ir mokslo viceministras Raimundas MOCKELIŪNAS ir Aukštesniųjų studijų skyriaus vedėjas Antanas LEVICKAS. Diskusiją apibendrino Švietimo ir mokslo ministerijos Mokslo ir studijų departamento direktorius Albertas ŽALYS.

Apie tai skaitykite 2–3 p.

Prasidėjus naujiems mokslo metams, *Mokslo Lietuva* ima si naujos iniciatyvos – rengti diskusijas aktualiais mokslo ir studijų reformos, šių sričių įstatymų ir poįstatyminių aktų rengimo klausimais. Rengsime apskritojo stalo diskusijas, kviesime pasisakyti akademinės bendruomenės narius ir, žinoma, valstybės institucijų pareigūnus bei valdininkus. Diskusijose nevensime „aštrių kampų“, nes juk *Mokslo Lietuva* ir galėtų būti tokioms diskusijoms palanki atvira erdvė, kur galima su-laužyti vieną kitą polemikos ietį.

Vis dėlto diskusijose norėtume išlaikyti vieną principą: jei grumtis – tai už idėjas ar prieš idėjas, tik ne prieš tas idėjas propaguojantį asmenį. Asmens teisės turi būti neliečiamos. Kitaip tariant, nenorėtume sutapatinti asmenybių ir jų idėjų. Šia prasme *Mokslo Lietuvai* visi autoriai ir diskusijų dalyviai yra lygūs ir vienodai brangintini.

Iš pradžių siūlome apskritojo stalo diskusiją su *Lietuvos aukštojo mokslo sistemos 2006–2010 metų plėtros plano* darbo grupės kai kuriais nariais, panorėjusiais dalyvauti tokioje diskusijoje. Tai Švietimo ir mokslo ministerijos sekretorius, darbo grupės vadovas Saulius VENGRIS, Studijų kokybės

Gedimino Žemlicko nuotraukos

Jiems priklauso ateitis

4-5 p.

JAU TURIME
ELEKTRONINĮ
„LIETUVIŲ
KALBOS
ŽODYNĄ“

6-7 p.

AR IŠKILS
MODERNUS
NANOELEKTRONIKOS
CENTRAS

7 p.

HABILITACIJOS
TVARKA IR
KLYSTKELIAI

10 p.

MIKROBUS
MOKO GYDYTI
METALĄ

12 p.

KAD APLINKOS
APSAUGA
NEBŪTŲ
REZISTENCIJA

Atkelta iš 1 p.

Kam to reikia

Mokslo Lietuva. Gerbiamieji darbo grupės nariai, kodėl pririeki „Lietuvos aukštojo mokslo sistemos 2006–2010 m. plėtros plano“? Gal tai liūdnai pagarsėjusių penkmečio planų prisiminimas?

Rimvydas Jasinavičius. Nuo tybinių laikų žodis *planas* yra tarsi keiksmazodis. Planas plačia prasme – tai veikimo maršrutas ir ypač, jei veikia kelios interesų grupės. Be kelių dalyvių veiksmus nustatančio dokumento iš viso neįmanoma tiksliai veikti. Bet koks maršrutas į ateitį privalo turėti planą, biudžetą ar kitokią reglamentą.

Vytautas Daujotis. 2000 m. buvo priimtas Aukštojo mokslo įstatymas. Jame nurodyta, kad reikalingas aukštojo mokslo plėtros planas. Tai vienas iš įstatymo reikalavimų. Todėl *Lietuvos aukštojo mokslo sistemos 2006–2010 m. plėtros planas* grindžiamas teisiniu pagrindu. Beje, šis planas turėjo būti patvirtintas gerokai anksčiau, nes jį kurti pradėta 2003 metais. Mes vėluojame. Jis turėjo būti priimtas kaip Aukštojo mokslo įstatymo poįstatyminis aktas, kuris orientuotų Lietuvos aukštojo mokslo plėtotę. Buvo daug šio plano versijų, bet dėl jų kilo ir daug nesutarimų. Gal šio plano dabartinis projektas ir ne visai atitinka tuos siekius, kuriuos planu norėjo matyti jo kūrėjai, tačiau šalies aukštojo mokslo sistemoje susikaupė begalė problemų, taigi tas plėtros planas virsta ir tam tikra aukštojo mokslo sistemos reforma. Šis planas yra platesnis, tai tarsi savotiška kompensacija už vėlavimą.

Raktažodis – reforma

ML. Kadangi čia nuskambėjo reikšmingas raktinis žodis – „reform“, tai akivaizdu, kad šiandieninė šalies aukštojo mokslo sistema ne visai atitinka mūsų valstybės ir visuomenės interesus bei lūkesčius.

Evaldas Drąsutis. Mokslo Lietuva pati ir pasakė, kokie šios reformos motyvai: mūsų aukštojo mokslo sistemos dabartinė būklė nepakankamai atspindi visuomenės lūkesčius. Privalome rengti tokius kvalifikuotus specialistus, kokių reikalauja darbo rinka šiandien ir kokių reikės ateityje. Tam reikės reformuoti aukštojo mokslo valdymo ir finansavimo sistemą. Reforma siekiama patobulinti visą mūsų švietimo ir aukštojo mokslo sistemą.

R. Jasinavičius. Jei sudėtingoje sistemoje veikia daug dalyvių ir stiprių interesų grupių, tai norint ką nors pasiekti ir judėti į priekį, pirmiausia reikia sutarti dėl bendro tikslo. Savo darbo grupėje visų interesų grupių atstovai ir priėmė formuluotę dėl bendro tikslo apibūdinimo. Pagrindinis aukštojo mokslo sistemos tikslas skamba taip: didinti kokybišką aukštąjį išsilavinimą turinčių Lietuvos žmonių dalį, tenkinant besitobulinančių asmenų ir visuomenės dabartines ir ateities poreikius, artinantis pažangą. Tuo viskas pasakyta: reikia kokybiškai tenkinti visuomenės ir pačių asmenų poreikius. Jei įvardysime poreikius, suvoksime, kas yra kokybė, ir visi to sieksime, tai tikslą įgyvendinsime.

Maršrutas į ateitį

Apskritojo stalo diskusija „Lietuvos aukštojo mokslo sistemos 2006–2010 metų plėtros planas“

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Apskritojo stalo diskusijos dalyviai

Apie susikalbėjimą

ML. Net ir gražiausiose žodžiuose kartais slypi įvairios klastos, kartais gal ir nesąmoningi spąstai. Sunku prieštarauti aptariamame plane įvadytiems tikslams, siekiams, uždaviniams ir numatomiems jų sprendimo ir tų tikslų siekimo būdams. Tačiau ar nebus taip, kad kiekviena suinteresuota šalis vis kitaip ir savaip perskaitys plane surašytą tekstą, prisodrinama jį sava interpretacija? Kitaip tariant, ar nekils susikalbėjimo problema, kaip kad neretai ir kyla kiekvienai suinteresuotai grupei savaip interpretuojant kad ir aukštojo mokslo reformos tikslus ir eigą?

R. Jasinavičius. Kad to nebūtų, mes darbo grupėje aptarėme vadinauosius veiklos matavimo rodiklius: kaip mes matuosime rezultatus. Svarbu, kad visi matuotų vienodai. Tų rodiklių yra trys grupės po tris ro-

vo aukštąją mokyklą, arba aukštojo mokslo sistemą, ir toliau bendradarbiauja, tai rodo akivaizdų pasitikėjimą šia sistema.

E. Drąsutis. Kitas dalykas, kur mūsų aukštųjų mokyklų absolventai daro darbinę karjerą – Lietuvoje ar kitose šalyse? Tai taip pat reikšmingas dalykas.

V. Daujotis. Yra ilgalaikiai rodikliai, kad ir įsidarbinimo – kada juos pasieksime? Tai ir terminų klausimas. Kaip siekti visų tų rodiklių? Manau, kad dėl viso to gali kilti daugiausia nesutarimų. Kai iškils sistemos valdymo, finansavimo mechanizmų tobulinimo klausimai – kils kolizijos. Jeigu sutariame, kaip turi atrodyti sistemos valdymas, finansavimas, kokia turi būti Lietuvos aukštojo mokslo sistema ir aukštųjų mokyklų išsidėstymo tinklas, tų mokyklų optimizavimas – tai jau aiškės, kaip pasiekti ir patį tikslą. Tada gal vienodai pradėsime suprasti ir šį tikslą. Sutinku, kad prof. R. Jasinavičius išvardyti rodikliai puikiai parodys, ar mūsų sistema veikia, bet tai bus po kurio laiko. Tad gal iš karto reikėtų geriau pasirinkti optimalų kelią, siekiant tų rodiklių.

Saulius Vengris. Norėčiau konkrečiau atsakyti dėl abejonės, esą, plano sąvokos skirtingose sferose gali būti įvairiai interpretuojamos. Prof. R. Jasinavičius pakeliui su mūsų darbo grupe sudarė „problemų medį“. Viena svarbiausių išvadų, kuri iš to išplaukia ir leidžia vienodai šią sistemą interpretuoti – tai teisinės sistemos sutvarkymas. Jei kalbame apie įstatymą ar kitą panašaus lygmens teisinį aktą, tai reiškia, kad daugiaprasmi interpretacija negalima. Įstatymas turi būti

vienareikšmiškai aiškus. Todėl didžioji dalis rengimo plano yra susijusi su įstatymo lygmens teisinių aktų sukūrimu.

R. Jasinavičius. „Problemų medis“ parodo, kur glūdi visa ko šaknis, t. y. kur slypi problema, iš kurios kyla visos kitos. Jeigu reikia spręsti esminę problemą, tai būtina suvokti jos padarinius. Kai kuriose šakose nuo pošaknio kyla trys problemos, bet kartais jų būna 14. Tad iš esmės sprendžiant problemų šakas, neleistina imituoti sprendimų būdus. Visa tai sunkina imitacinę problemą. Jei būtų pasakyta, kad prasta įstatymų bazė, tai pataisius vieną įstatymėlį jau būtų galima tarti: tobuliname įstatymų bazę. Tačiau ar tas pataisymas palietė visus tuos 14 lygių, kurie ir sudaro problemos esmę? Veikiant pagal „problemų medžio“ schemą iš karto matyti darbo kokybė – veiklos imitacija tampa negalima.

Kas lemia žmogaus vertę

ML. Labai gerai, kad prof. R. Jasinavičius atstovauja ir darbdavių blokui, ir Mykolo Romerio universitetui. Tai ypač reikšminga, kai tenka sudarinėti aukštojo mokslo sistemos plėtros planą. Iš pirmo žvilgsnio nepriekaištingi ir rodikliai, kuriais siūloma matuoti aukštųjų mokyklų rezultatus. Absolventų įsidarbinimas, jų pradinės karjeros tempai ir tęstinis bendradarbiavimas su aukštojo mokslo sistema – kas čia galėtų prieštarauti. Vis dėlto ar šiame vyksme nėra pernelyg suabsoliutintas darbdavys? Nuošaly tarsi lieka akademinė bendruomenė, universitetinė kultūra ir tradicija, kuri juk yra didelė vertybė, tačiau ar visada tai suvokia mūsų darbdaviai? Kad ir kaip gerbume darbdavius, bet ranką ant širdies padėję ar galėtume pasakyti, kad tai yra mūsų visuomenės tikrieji ekonominiai „stulpai“ ir moraliniai autoritetai, tikrasis šalies intelektualinis elitis, į kurį visiems būtų pravartu lygiuotis? Taigi ar gamybos, t. y. materialiosios sferos, atstovams mes nesuteikiame tam tikro išankstinio prioriteto, palyginus kad ir su akademinės bendruomenės nariais? O juk pastarųjų paskirtis toli gražu neapsiriboja vien materialiosios sferos gausinimu.

Mykolo Romerio universiteto profesorius Rimantas Jasinavičius diskusijoje atstovavo ne tik aukštosioms mokykloms, bet ir verslininkams darbdaviams; už jo – Albertas Žalys, Viačeslavas Palkevičius ir darbo grupės vadovas Saulius Vengris

diklius. Rezultatų kokybės rodikliai yra trys. Pirmasis rodiklis – absolventų įsidarbinimo kokybė. Antrasis rodiklis – absolventų pradinės karjeros (pirmųjų penkerių metų) tempai. Trečiasis: tęstinio bendradarbiavimo apimtys. Jeigu absolventai grįžta į sa-

biausių išvadų, kuri iš to išplaukia ir leidžia vienodai šią sistemą interpretuoti – tai teisinės sistemos sutvarkymas. Jei kalbame apie įstatymą ar kitą panašaus lygmens teisinį aktą, tai reiškia, kad daugiaprasmi interpretacija negalima. Įstatymas turi būti

R. Jasinavičius. Žmogus visuomenėje vertingas tiek, kiek jis veiksnius kaip visuomenės narys, kiek sugeba integruotis į bendrą darbo rinką. Kita vertus, žmogaus lavinimosi potencialas, kaip kad ir pasakyta, priklauso nuo akademinės bendruomenės lygio – tai taip pat vertybė. Mūsų sudaromame plane visa tai numatyta matuoti pagal kitus kriterijus. Tai mokymo proceso vertinimo rodikliai. Mokymo procesas – tai aukštosios mokyklos vykdomos veiklos vertinimo kriterijai. Todėl patį lavinimosi procesą siūlome vertinti pagal aukštosios mokyklos, akademinės bendruomenės mokslinį-pedagoginį lygį, o galutinis rezultatas vertinamas pagal absolventų sėkmę darbo rinkoje. Jeigu absolventas patenka dirbti į universitetą, kurį jis baigė, tai vertinamas pagal abu rodiklius – įsidarbinimo ir grįžimo į aukštojo mokslo sistemą. Jeigu dirbs kitoje srityje, tai kiti ir turės vertinti.

Mindaugas Misiūnas. O jeigu absolventas dirba sau: tarkime, kūrybinėje sistemoje? Kaip su rodikliais?

R. Jasinavičius. Tai ir yra jo darbinės karjeros rodiklis. Puikus atvejis.

Štai kas parašyta plane: didinti kokybišką aukštąjį išsilavinimą turinčių Lietuvos gyventojų dalį, tenkinant besitobulinančių asmenų ir visuomenės poreikius. Kaip matome, kalbama apie visumą ir asmens poreikių tenkinimą.

Apie viziją

ML. Kas galėtų suformuluoti mūsų valstybės viziją aukštojo mokslo sistemoje? Kokią šios sistemos plėtrą mes išvaizduotume, tegul ir idealiu atveju, kaip siekiame? Kokio rezultato siekiame? Į kokį pavyzdį galime orientuotis?

S. Vengris. Mano galva, aukštajam mokslui turi būti būdingas sugebėjimas greitai ir lanksčiai reaguoti į besikeičiantį gyvenimą. Kuo toliau, tuo sparčiau jis keičiasi, todėl aukštojo mokslo sistemoje turi būti tam tikri jutikliai ar receptoriai, kurie sugebėtų greitai to kitimo pojūčius perduoti visai sistemai. Tai ypač svarbu dėl to, kad aukštasis mokslas išugdo aukščiausios kvalifikacijos visuomenės narius. Jie turi būti konkurentiški ir savo sistemos viduje, ir išorėje.

Tačiau tie „jutikliai“ sistemoje patys negali daryti sprendimų, nors sistemos trūkumus gerai mato. Užtenka atsiversti laikraščius – viskas blogai: nėra to, ano, daroma ne taip arba išvis nedaroma... Jutikliai tarsi yra, bet nėra reakcijos į jutiklių signalus. Kalbame apie tokią „reakcingą“, t. y. reaguojančią į signalus sistemą.

Problema ne tik ta, kad tą sistemą reikia sukurti, sąlygos jai sukurti pasunkintos ta prasme, kad sistemos ugdomas produktas nėra gaunamas iš karto. Daug paprasčiau pagaminti automobilį, o ne išugdyti specialistą. Mokymosi laikas „pasilėptas“, kai būtina numatyti keletą metų į priekį, o medicinoje – net 10 metų į priekį, norint atitikti visuomenės ir valstybės poreikius. Sudėtingi uždaviniai. Todėl sistemos jautrumas, geba reaguoti yra labai svarbu. Aišku, sistema turi būti pakankamai stabili, kad taip veiktu. Kita vertus, ji turi būti ir itin lanksči, kad laiku bei tinkamai reaguotų į žmonių ir visuomenės poreikius. Toks būtų vienas iš mūsų pageidaujamos sistemos požymių. Plano projekte šie dalykai numatyti.

Ir gyvenimo jutiklis, ir variklis

Diskutuoja Evaldas Drąsutis, Antanas Levickas ir Henrikas Petkevičius

ML. Kas šiandien trukdo sukurti geidžiamą aukštojo mokslo sistemos plėtos modelį, artinti viziją?

S. Vengris. Trukdo sistemos žmonių savisaugos instinktas. Kiekvienas, kuris dirba kokį nors darbą, labai norėtų, kad tas darbas jo nesunkintų, būtų malonus ir saugus. Kintanti visuomenė teigia, kad taip būti negali. Iš čia kontroversija: viena vertus, stabilumo, saugumo ir ramybės jausmas būdingas kiekvienam gyvam organizmui. Antra vertus, būtina suvokti: ši sistema dirba tam, kad nebūtų sąstingio. Kontroversija mus lydės visada. Noriu pabrėžti: šis mūsų rengiamas planas tikrai nebus paskutinis. Jį įgyvendinant nuolat kils naujų uždavinių. Tai nebus planas, kurio pabaigoje bus pasakyta – mes padarėme reformą. Gyvenimas juda į priekį, o aukštasis mokslas – to gyvenimo jutiklis ir kartu variklis. Vadinas, sistema turi pati save nuolat iš naujo generuoti, atnaujinti.

vo prigimtį yra konservatyvi, bet dažnai to konservatizmo aiškiai per daug. Mūsų idėja: subalansuoti tinkamą sistemos veikimą, o kita vertus, tas veikimas turėtų būti lankstesnis.

Dabartinės aukštosios mokyklos studentų netenkina

ML. Įdomu išgirsti, ką mano studentijos atstovas. Kas jūs esate šiame vyksme: aukos ar jo aktyvintojai?

Viačeslavas Palkevičius. Esame aukos ir kartu reformos skatintojai, taip pat aktyvūs dalyviai. Šią reformą mes palaikome, išskyrus vieną punktą – finansavimo klausimus, kurie plane numatomi studentijai nenaudinga linkme. Kol kas diplomatiškai apie finansavimo reikalus nutylime, dėl užmokesčio už mokslą į diskusijas darbo grupėje nesiviliame. Užtat kalbame, kuo mes ga-

naudotos lėšos ir būtų kuriama efektyvi aukštųjų mokyklų veiklos strategija. Mūsų netenkina dabartinė aukštųjų mokyklų veikimo sistema.

ML. Net jei darbo grupėje studentų atstovas finansavimo klausimo nepabrėžia, į diskusiją nesivelia, ties šiuo klausimu anksčiau ar vėliau teks apsisukti. Koks studentijos požiūris į aukštojo mokslo finansavimo reikalus?

V. Palkevičius. Mes manome, kad aukštasis mokslas, kaip ir vidurinis, turi būti nemokamas. Šią garantiją turėtų teikti valstybė už mokestių mokėtojų pinigus. Vis dėlto kaip piliečiai suprantame, kad viskas negali būti nemokama. Tačiau jei norime didinti mokesčių už mokslą, siekiant veiksmingesnio pinigų panaudojimo – darykime viso aukštojo mokslo pertvarką. Pirmiausia pakeiskime aukštojo mokslo valdymo sistemą, mėgindami padidinti aukštųjų mokyklų finansavimą, rasti alternatyvių finansavimo šaltinių. Šiuo metu veikianti aukštųjų mokyklų finansavimo sistema – ydinga.

Nepalaikysime ketinimų Lietuvoje sumažinti studentų skaičių, bet remsime studentų skaičiaus reformą. Studentų skaičius turėtų būti paskirstytas: universitetuose studentų galėtų studijuoti mažiau, kolegijose – daugiau. Profesinių mokyklų veikla taip pat turi būti skatinama, didinama jų finansavimas.

Kaip motyvuoti reformos

bazė iškelia 7 problemų „šakas“, tai finansavimas daro įtaką penkioms iš jų. Taigi šioje reformoje nespėsdami finansavimo problemos negausime bent kiek geresnių rezultatų. Iš bendrosios vadybos teorijos ir praktikos kyla išvada, kad jeigu žmonės, dalyvaujantys sistemos reformoje, nemato asmeninės naudos, taip pat ir finansinės, tai jokia reforma neduos gerų rezultatų. Finansavimas turi motyvuoti visos sistemos dalyvius: studentus, dėstytojus, profesorius, valdininkus ir darbdavius. Tada visi jie sieks pagrindinio reformos tikslo.

ML. Kiekviena reforma sukelia ir pasipriešinimą – tai visai suprantama. Kita vertus, pati aukštojo mokslo sistema turi būti suinteresuota keistis, gerėti, žengti su gyvenimu. Tad ar atsižvelgiama į svetus, kad pati sistema reguliuotųsi ir tobulėtų? Gerb. R. Jasinavičius vieną motyvacijos šaltinį paminėjo – finansavimą. Gal yra ir kitų svurtų? Nejaug šiuo atveju lieka kliautis tik valingu valstybės sprendimu, gal ir pati aukštojo mokslo sistema gali būti savo reformos atlikėja?

E. Drąsutis. Aš savireguliuojamą suprantu plačiau. Visuomenė nėra atsietta nuo bet kurios kitos savo sistemės, ar tai būtų aukštojo mokslo sistema, ar verslas. Valstybė taip pat yra sistemos dalis ir dalyvauja tame savireguliuojamame. Minėtą valingą sprendimą valstybė priims tik tuomet, jeigu ją spaus visuomenė, siekdama savo interesų. O dar geriau, jeigu tuo valingu sprendimu valstybė sukurs taisykles, kurios visus aukštojo mokslo subjektus vers atsižvelgti į darbo rinkos poreikius ir nuolat tobulėti. Akivaizdu, kad šiuo metu aukštojo mokslo sistema nėra sutvarkyta, nėra atlikta valdymo ir finansavimo reforma. Ji tarytum dirba pati sau, ir jeigu toliau taip tęsis,

Rugsėjo 1-oji seniausioje šalies Alma mater; iškilmingas naujų mokslo metų atidarymo renginys INITIUM SEMESTRI Vilniaus universiteto Didžiajame kieme

ML. Kiekviena reformą vykdanči sistema privalo turėti ir tam tikrus stabilumus, apribojimus, t. y. savisaugos nuo pernelyg didelio entuziazmo būdus.

S. Vengris. Sutinku, kad kyla pavojus priskaldyti malkų ir galop visą aukštojo mokslo sistemą sužlugdyti. Akademinė bendruomenė pagal sa-

lėtume prisidėti reformoje. Studentija palaikys aukštojo mokslo reformos, t. y. plėtos plano tvirtinimą, kuris greitai prasidės Vyriausybėje ir Seime.

Mums šiame plane svarbiausia – aukštųjų mokyklų valdymas. Jį būtina keisti, kad veiksmingai būtų pa-

dalyvius

R. Jasinavičius. Žvelgiant į „problemų medį“, matyti, kad aukštojo mokslo finansavimas yra antroje vietoje pagal svarbą, todėl vengdami svarstyti finansavimo reikalus reformos nepadarysime. Jeigu įstatyminė

dar labai ilgai „savireguliuosis“ savo sultyse. Tačiau visuomenės lygmeniu savireguliacija vis dėlto vyksta; tai patvirtina ir visų mūsų dalyvavimas sudarant bei tobulinant šį aukštojo mokslo sistemos plėtos planą. Būtų gerai, kad tuo neapsiribotume.

Kazimiero Būgos paminklas Dusetose

Lietuvių kalbos žodyno (LKŽ) elektroninės versijos gimtadienis Lietuvių kalbos institute buvo suorganizuotas tą pačią dieną – birželio 21-ąją, kai Žodynas tapo pasiekiamas kiekvienam interneto vartotojui. Reta šventė, nes juk minėta ne sukaktis, ne jubilėjus, bet pats tas įvykis tapsmas. Įsibrašius būtų galima pasakyti, kad visi tą dieną dalyvavusieji šventėje tapo tarsi elektroninio Žo-

Jau turime elektroninį didįjį Žodyną

laimėjimas, rodo ir tą dieną Lietuvių kalbos institutą pasiekęs laiškas iš Maskvos. Žymus kalbininkas Jurijus Stepanovas, Rusijos MA tikrasis narys, Vilniaus universiteto garbės profesorius, rašo, kad labai rizikuodamas, nes sunkiai sirgo, skubėjo užbaigti savo naują knygą. Norėjo spėti iki Lietuvių kalbos žodyno elektroninės versijos pasirodymo. *Labai dėkoju Jūsų Žodynui, aš dabar juo tik ir gyvenu*, – rašo prof. J. Stepanovas, tuo išreiškdamas savo didžiulę padėką visiems Žodyno kūrėjams per visą jo šimtametę istoriją.

Lietuvių kalbos komisijos pirmininkė Irena Smetonienė pritarė minčiai, kad *Lietuvių kalbos žodyno 20 tomų* – tai savotiška lietuvių tautos Biblija, ir pasistengė šį teiginį pagrįsti. Skaitydami Bibliją, galime susidaryti įspūdį apie žmonijos istorijos pradžią, o vartydami Žodyną – pasisemti žinių apie lietuvių tautos praeitį ir visą jų gyvenimo atspindys.

I. Smetonienėi teko lankytis Pa-

didžiutis daug labiau negu, pavyzdžiui, cepelinais, skilandžiu ar kitais savitumo atributais. O svarbiausia, kad nuo šiol Žodynas taps dar labiau pasiekiamas nei cepelinai – bent jau kiekvienam interneto vartotojui.

Prasidėjo nuo didžiojo Žodyno kartotekos kompiuterizavimo

Sunku pasakyti, kas pirmasis ir kada prakalbo apie elektroninį LKŽ variantą. Pasak elektroninės Žodyno versijos vyriausiosios redaktorės Gertrūdos Naktinienės, dar 1995–1996 m., rengiant 16 ir 17 LKŽ tomus, žodynininkai svarstė, kas bus, kai išleisime visus 20 tomų. Nors laiko dar buvo likę, bet diskutuota daug ir karštai. Tobulėjančios kompiuterinės technologijos versta vertė galvoti apie LKŽ skaitmeninimą.

1996 m. pagal Lietuvių kalbos komisijos finansuojamą programą *Valstybinės kalbos norminimas. Visuomenės švietimas* buvo pradėti Lie-

LKŽ elektroninis variantas buvo parengtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės lėšomis pagal investicinių projektą.

Elektroninį Žodyną bus lengviau atnaujinti

Pirmasis Žodyno elektroninis variantas buvo parengtas paieškai atlikti pagal antraštinį žodį.

Kaip teigia Lietuvių kalbos instituto direktorė dr. Jolanta Zabarskaitė, šio elektroninio LKŽ pagrindu kuriama kalbos duomenų bazė; tada bus galima įgyvendinti įvairių LKŽ paiešką. Ją bus galima atlikti visose struktūrinėse Žodyno straipsnių ir visose leksikos duomenų bazėse dalyse: antraštinėje, reikšmių apibrėžimo, pagal reikšmių seką, žodžių junginį, kirčiuotes, gramatinius ir stilistinius požymius, vartojimo sričių sutrumpinimus, žodžių geografiją ir rašytinius šaltinius, autorių pavardžių santrumpas, semantinius požymius ir t. t. Tokios duomenų

žodyno kai kurie žodžiai skaitytojus pasiekė tik 2002 m., kai buvo užbaigtas Žodyno paskutinis, 20 tomas. Nuo šiol naujiems kalbininkų sulasiotiems žodžiams šimto metų laukti tikrai nereikės. Vartotojo poreikį išreiškęs prof. Giedrius Subačius kalbėjo apie idealų atvejį, kai kalbininkams iš ryto aptikus naują žodį, po pietų skaitytojai jį jau galėtų rasti elektroniniame Žodyno variante.

Pamatysime, kaip bus iš tikrųjų, tačiau net ir geriausias idėjas dar reikia įgyvendinti, vadinasi, įveikti daugybę kylančių sunkumų. G. Subačius kvietė kolegas kalbininkus ruošti ir galimai kritikai, nes padarytą darbą lengva kritikuoti. Norinčiųjų paprastai atsiranda, tuo labiau, kad dabar iš knygų lentynos nereikės kilnoti dvidešimties storų tomų, nes visų jų turinys nuo šiol jau prieinamas kompiuterio ekrane. Paguodžia ir seniai žinoma tiesa, kad net ir geriausiose pasaulio žodynuose dar nėra pavykę išvengti klaidų.

Pirmame plane – vienas iš „Lietuvių kalbos žodyno“ elektroninės versijos programos kūrėjų – Vytautas Zinkevičius

dyno pribuvėjomis ar pribuvėjais. (Beje, pastarąjį naujadarą gal kada nors išvysime ir Žodyne.) Na, o jo gimdytojai, savaime suprantama, yra labai konkretūs asmenys. Žodyno redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyriausioji redaktorė), Jonas Paulauskas (jau amžiną atilį), Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė, programuotojai – Evaldas Ožeraitis ir Vytautas Zinkevičius.

Didžiojo *Lietuvių kalbos žodyno* pradininkas yra Kazimieras Būga, kuris 1902 m. į kortelės pradėjo užrašinėti savo paties surinktus žodžius; šį darbą tęsė iki mirties 1924 metais. Pagal duomenis, paskelbtus internete, 1920 m. K. Būgos kartoteką galėjo sudaryti 600 000 vnt. kortelių. Kartoteka vėliau prie šio darbo stojusiems kalbininkams ir tapo būsimąjo Žodyno pagrindu. K. Būga tikriausiai nė nenumanė, kad šis jo darbas bus tęsiamas visus šimtą metų ir pavirs į dvidešimties tomų *Lietuvių kalbos žodyną*. Paskutinis tomas buvo pabaigtas 2002 metais. Džiaugiantis šiuo užbaigtu didžiausiu lietuvių kalbos projektu, jau labai konkrečiai kalbėta apie kitą to paties darbo pakopą – elektroninę Žodyno versiją. Pakako trejų metų, kad visi 20 tomų elektroninėje terpėje (www.lkz.lt) taptų pasiekiami kiekvienam vartotojui.

Dabar tik Žodynu ir gyvena

Kad tai ne vien Lietuvos mokslo, bet reikšmingas visos balistikos ir indoeuropeistikos

ryžiuje, kur tenykštėje Mokslų akademijoje jai su ypatingu pasididžiavimu buvo parodytas keturtomis prancūzų kalbos žodynas. Kai tą žodyną su pietizmu rodęs prancūzas išgirdo, kad lietuviai jau turi išleisti 20 panašaus žodyno tomu, paprašė skaičių užrašyti raštu, nes manė, kad pašnekovė labai moka prancūziškai.

lietuvių kalbos žodyno kartotekos kompiuterizavimo darbai. 1999 m. kaip sudedamoji šios programos temos *Akademinio „Lietuvių kalbos žodyno“ kompiuterinės kartotekos kaupimas ir tvarkymas* dalis buvo remiamas LKŽ tekstų skaitmeninimas. Kadangi tik nuo 17-ojo tomo LKŽ buvo pradėtas rinkti kompiuteriu,

bazės kūrimo darbai jau pradėti. Turint tokią bazę, bus galima greičiau papildyti Žodyną, nuolat jį atnaujinti.

Per kiek laiko nauji žodžiai galės atsirasti Žodyne, patys jo kūrėjai atsakyti kol kas negalėjo. K. Būgos 1902 m. pradėtieji surašinėti į lapelius būsimąjo *Lietuvių kalbos*

Paskutinių „Lietuvių kalbos žodyno“ tomų vyriausiasis redaktorius prof. Vytautas Vitkauskas

Elektroninės Žodyno versijos vyriausioji redaktorė Gertrūda Naktinienė

Taps pagrindu Nacionalinei kalbos išteklių duomenų bazei

Grįžkime prie J. Zabarskaitės minties apie žodynininkų ir kompiuterininkų bendromis jėgomis kuriamą kalbos duomenų bazę. Vadinasi, Žodynas tapo pagrindu ir kitiems dideliems darbams, pirmiausia didžiulei Nacionalinei kalbos išteklių duomenų bazei sukurti. Ji jungtų visas kitas duomenų bazes ir kalbos išteklius Lietuvių kalbos institute.

Institute saugoma ir nuolat papildoma didžiausia šalyje popierinė leksikos duomenų bazė – pagrindinė ir papildoma kartoteka. Kartoteka bus nuskaitoma, aprašoma ir įvedama į elektroninę duomenų bazę. Šį darbą institutui padės atlikti Vilniaus Gedimino technikos universiteto studentai, kurie jau šiemet turėtų pradėti 4,5 mln. kortelių kartotekos nuskaitymo darbus.

Į Nacionalinę kalbos išteklių duomenų bazę taip pat galėtų patekti bendrinės kalbos žodyno pagrindu kaupiami bendrinės kalbos leksikos ištekliai. Šiemet Institute atnaujintas bendrinės kalbos duomenų bazės rengimas.

Vardyno skyriuje saugomi lietuvių kalbos tikriniai žodžiai, arba vardyno, ištekliai – daugiau kaip 1,5 mln. kortelių. Lietuvių kalbos institutas ir Valstybinis žemė-

Lietuvių kalbos instituto leksikografi kalbininko Kazimiero Būgos gimtojoje sodyboje Pažiegėje, Zarasų rajone

Mūsų Žodynas – tai realus tautos sąmonės ir savimonės objektas, kuriuo pasaulyje lietuvių tauta gali

reikėjo atlikti didžiulės apimties darbą – išleistus LKŽ 1–16 tomų tekstus perkelti į skaitmeninę terpę.

Gedimino Zemlicko nuotraukos

Lietuvių kalbos institute pristatant „Lietuvių kalbos žodyno“ elektroninę versiją

tvarkos institutas pradėjo kurti Lietuvos vietovardžių geoinformacinės sistemos duomenų bazę. Ji bus naudojama mokslo tiriamiesiems ir taikomiesiems tikslams. Kartu tai ir vertingiausias tautos kultūros paveldas. Šios bazės duomenų prireiks sudarant miestelių ir įvairių vietovių žemėlapius, žemės, miškų, vandenų ir kituose kadastruose bei registruose, susisiekimo, kelių, geležinkelių sistemoje, inventorizuojant elektros ryšių, dujotiekių, pašto ir kitus objektus.

Į Nacionalinę kalbos išteklių

mentinę plėtrą. Humanitaroms iki šiol įstatymais neįtvirtinta socialinė plėtra (tai mokslinė veikla, analogiška eksperimentinei plėtrai, vykdanči visuomenės užsakymų ir mokslo serviso funkcijas).

Ir dar – Lietuvių kalbos institute saugomi kalbos ištekliai iki šiol neturi jokio teisinio statuso. Nėra valstybės nustatytos jų saugojimo, priežiūros sistemos, valstybės mastu nėra sprendžiami tų duomenų kompiuterizavimo, atnaujinimo ir kiti klausimai. Tiesa, Lietuvos Respublikos kultūros ministerijoje kuriama Lietuvių kalbos kultūros ir paveldo skaitmeninio koncepcija, kurios darbo grupėje yra ir J. Zabarskaitė. Į koncepciją kol kas pavyko įtraukti lietuvių kalbos vardyną ir tarmių paveldą.

Žodžių reikšmių lobis

Kalbininkas prof. Simas Karaliūnas, kalbėdamas apie akademinio *Lietuvių kalbos žodyno* duomenų reikšmę baltų istorijai ir etnogenezei, pabrėžė, kad šis žodynas – tai teza-

auras, kuriame sukauptos tautos kalbinės šventenybės. Jame gali rasti sau reikalingų duomenų ne tik kalbos istorikai, bet ir istorikai apskritai. Kad iš tiesų taip yra, S. Karaliūnas vaizdžiai parodė.

Labai svarbu, kad Žodyne išskirtos, klasifikuotos žodžių reikšmės. Vyresniosios kartos kalbininkai prisimena, kaip buvo diskutuojama, ar sudarant Žodyną reikia skirti tiek daug reikšmių. Mat rusų kalbos aka-

Prof. Simas Karaliūnas aiškina, ką reiškia posakis „Mūsų dugno žmogus“

deminiai žodynai tiek daug žodžių reikšmių neskyrė, tad ir *Lietuvių kalbos žodyno* likimo lėmėjai buvo pradėję abejoti: ar nepadarys politinės ir ideologinės „nuodėmės“, jei lietuvių kalbos žodžiams bus priskirta daugiau reikšmių negu rusų kalbos žodžiams. Galėjo grėsti dideliais nemalonumais.

Laimei, audra praūžė, ir šandien kalbininkams reikšmių turtingumas, daugiareikšmiškumas Žodyne kaip tik ir yra vienas didžiausių jo privalumų. Tai tautos praeities rekonstrukcijos per žodžių reikšmes lobis.

Pasak S. Karaliūno, iš žodžių daugiareikšmiškumo atsispindi net ir pirmąsio žmogaus psichologija, lingvistinė jo pasaulėžiūra. Kad ir labai įprastas žodis *dugnas*. Vartojamas apibūdinti žemės įdubimui, indo, padargo ar kito daikto apačiai. Tačiau vartojamas ir tokiomis reikšmėmis: *giluma, toluma apylinkė, atkampus kraštas*.

Šis žodis pasidarytas iš būdvardžio *dubus (dubas)*. Jo pirmoji reikš-

tojas. Dalis galindų gyveno pietinėje prūsų genčių užimtoje dalyje, o pietiniai galindai – čekų ir slovaku pasienyje. Rytiniai galindai gyveno net daug vėliau išaugusios Maskvos apylinkėse. Tai baltų žemių pakraščiai, arba *dugnai*.

Įdomus iš to S. Karaliūnui kylančias klausimas: jei būtų baltų pakraščio, tai turėjo būti ir centras. Kur? Iš turimų duomenų kalbininkas daro išvadą, kad tuo centru turėjęs būti Nemuno baseinas – nuo aukštupio iki pat Kuršių marių. Vis dėlto kol kas tai tėra hipotezė.

Ne mažiau įdomiai S. Karaliūnas kildina etnonimo *Dainava* ištakas – nuo žodžių *dainiai, dainaviai*, kurie reiškė *piemenį, skerdytį*. Tai gi Sūduvai prigijo čia gyvenusių

Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Lietuvių kalbos katedros profesorius Vitas Labutis

duomenų bazę bus įtraukta ir Institute saugoma senųjų raštų duomenų bazė. Svarstoma, kaip Tarmių archyvo duomenys galėtų papildyti Kalbos išteklių duomenų bazę. Kalbos praktikos ištekliai, kaupiami Institute Kalbos kultūros skyriuje, taip pat terminologų darbai, be jokios abejonės, praturtins Nacionalinę kalbos išteklių bazę.

Tai gi *Lietuvių kalbos žodynas* ir Lietuvių kalbos institute saugomi bei kaupiami kalbos turtai ateityje virs Nacionalinės kalbos išteklių duomenų bazės dalimi.

Ko pasigenda lituanistai

Deja, kalbininkai apgailestavo, kad dabartinė Lietuvos mokslo politika nepalanki tokiems darbams. J. Zabarskaitės teigimu, iki šiol neištaisyta lituanistikai padaryta skriauda: dabartinėje mokslo vertinimo sistemoje pusė LKŽ buvo įvertinta kaip fundamentinis darbas, o kita pusė – kaip aprašomasis, bibliografinis.

Antai Lietuvių kalbos instituto žodynų licencijos, kurios parduodamos ūkio ir valstybės subjektams, iki šiol nelaikomos mokslo produkcija. Lituanistika ir apskritai humanitariniai mokslai gretinami su tais mokslais, kurie, be fundamentinių ir taikomųjų tyrimų, dar turi ir eksper-

Lietuvių kalbos instituto direktorė dr. Jolanta Zabarskaitė ir svečias iš Švedijos Jonas Ohmanas pristatant Žodyno elektroninę versiją

Žodynininkai Dusetose, prie „Lietuvių kalbos žodyno“ pradininko kalbininko Kazimiero Būgos paminklo

mė buvo įdubės, įdaubtas, gilus, o antroji – *duobėtas, išdubęs, tuščiu viduriu*. Jau aišku, kas norima pasakyti: *Mūs dugno žmogus*, t. y. mūsų krašto. Vadinasi, žodis *dugnas* jau išiveržia ir į socialinės sferos fakto apibūdinimą.

Ne mažiau buvo įdomu išgirsti S. Karaliūno aiškinimą, ką reiškia vienos iš baltų genčių – galindų – vardas. Esą tai sietina ne su sąvoka *galas*, kaip iki šiol aiškinta, bet su *giluma*, baltų žemių pakraščių gyven-

žmonių profesijos pavadinimas. Beje, Sūduvoje gana dažnas vietos pavadinimas *Dainiai*.

Pabaigai paminėsime, kad kitą dieną po elektroninio LKŽ pristatymo Lietuvių kalbos instituto leksikografai aplankė Dusetose Kazimiero Būgos paminklą ir kalbininko tėviškę Pažiegėje, Zarasų rajone. Pagerbė Lietuvių kalbos Žodyno pradininką.

Liepos 28 d. Puslaidininkų fizikos instituto direktorių, Valstybinių mokslo institutų direktorių konferencijos pirmininką prof. Steponą Ašmontą kolegos, bendradarbiai ir mokslo bendruomenės nariai pasveikino su 60-mečiu. Jubiliamo perskaitytas pranešimas *Nuo mikroelektronikos nanoelektronikos link*, tik patvirtino, kad su jubiliejinio šurmulių niekur nedingsta rūpesčiai dėl savo vadovaujamo Instituto ateities. Apie tai, kaip direktorius ir jo bendradarbiai įsivaizduoja tą ateitį bei kaip pasiryžę jos siekti, kalbamės su prof. Steponu Ašmontu.

Mokslo reikšmė nevertinama

Sąjūdžio laikais Lietuvos mokslininkai pasiskirstė į skirtingai mokslo pertvarką suvokiančiųjų stovyklas: vieniems didžiausia kliūtis atrodė sovietmečio palikimas ir visa, kas su tuo susiję. Greitai permėnusių šalininkams užkliuvo ir tuometinė Mokslų akademija. Sovietmečiu priklausymas mokslinei nomenklaturai atrodė kaip gimtoji nuodėmė, kuriai nėra ir negali būti at-

Ar Visoriuose išaugęs modernus nanoelektronikos centras?

Profesorius Steponas Ašmontas skaitydamas savo jubiliejinį pranešimą

Žakui Širakui: neprotinga skirti 40 proc. lėšų žemės ūkiui, o aukštosioms technologijoms – tik 5 ar 10 procentų. Jei norime, kad Europos Sąjunga pasaulyje taptų konkurencinga, turi būti priešingai.

Štai Jūs, Profesoriau, cituojate Tonį Bleirą, o ne kurį nors Lietuvos autoritetą. Gal visa bėda ir yra ta, kad

O juk Chemijos, Puslaidininkų fizikos ar Biochemijos institutų mokslinės veiklos rezultatai labai neblogi. Tačiau jei valstybėje mokslo institutams iš biudžetinio finansavimo nurėžiama 4 mln. litų, tai nukentčia visi.

Galima daryti išvadą, kad šitaip valstybėje mokslo institutai gal kiek ir

ropos Sąjungos mokslo programas arba tapti universitetiniais institutais. Vargu ar yra kitas kelias.

Tačiau visi mokslo institutai, kurie šiandien verčiami bankrutuoti, yra universitetiniai institutai. Lietuvos žemės ūkio universiteto ir Kauno technologijos universiteto institutai yra universitetiniai, bet jų finansiniai rodikliai liūdini, nes 2006 m. jiems 15–20 ir net 30 proc. bus mažinamas finansavimas.

Man didelį įspūdį padarė akad. Juro Poželos per jo 75-metį Lietuvos mokslų akademijoje pasakyti žodžiai apie fundamentinių mokslų reikalingumą. Prieš tai vykusioje sesijoje vienas akademikas dėstė, kad Lietuvai fundamentiniais tyrinėjimais nereikia užsiimti, o reikalingi vien taikomieji. Girdi, pasaulio fizikai ir kiti mokslininkai žurnaluose prirašė tiek, kad mums pakanka tas žinias imti ir plėtoti taikomąjį mokslą. Mažai Lietuvai nėra reikalo dėtis prie kaupiančiųjų pasaulio mokslo aruodą. J. Požela tokiam aiškinimui davė gerą atkirtį: pagal tokią logiką, nereikia ne tik fundamentinio mokslo, bet gal ir Lietuvos rašytojams neverta rašyti naujų knygų, nes pasaulyje daug klasikų ir Nobelio premijos laureatų, kurie prirašė puikiausių knygų. Tą patį galima būtų pasakyti apie kompozitorių ar kitų kūrybos sričių atstovus, nes už Bachą, Beethoveną ar Mocartą geriau juk nesukursime. Gal išties jau nėra ko kurti, jei viskas sukurta. Vis dėlto valstybė ir žmonės kažkodėl nori, kad kompozitoriai kurtų naują muziką, o rašytojai rašytų knygas. Ir

Lietuvos MA tikrasis narys prof. Juras Požėla su žmona Rima sveikina prof. Steponą Ašmontą

leidimo naujojoje santvarkoje. Užuo telkę jėgas mokslo labui, mokslininkai aiškinosi santykius. Tokiomis sąlygomis kalbėti apie mokslo bendruomenės formavimąsi buvo tuščias reikalas. Labai abejotina, kad tokia mokslo bendruomenė iš viso įmanoma, kai aukštųjų mokyklų rektorai, valstybinių mokslo institutų direktoriai kovoja dažniausiai tik dėl savo institucijų reikalų, bet ne dėl viso Lietuvos mokslo ateities. Kaip Jums iš laiko nuotolio atrodo, ar toks mokslinių jėgų susiskaldymas nebuvo didelė klaida?

Blogiausia, kad mokslas tik deklaruojamas kaip vienas valstybės prioritetų, bet iš tikrųjų nėra joks prioritetas. Nevertinama mokslo reikšmė Lietuvos ūkio plėtrai ir valstybės gyvenimui. Juk ir dabar politikų ar ministrų posėdžiuose galima išgirsti tą pačią „dainele“: kam, girdi, tie mokslo institutai reikalingi. Visiškai nesuprantama mokslo žinių reikšmė visuomenės gyvenime. Nesuvokiama, kad tik išsilavinę žmonės gali daug pasiekti, tik mokslas Lietuvai gali padaryti konkurencingą ir dinamišką, tik įsavinant žinias, galima pasiekti reikšmingesnių laimėjimų pasaulyje. Kaip čia neprisiminti Jungtinės Karalystės premjero Tonio Bleiro argumento, kurį jis išsakė Prancūzijos prezidentui

Lietuvos mokslininkai neranda tvirtų, neatremiamų argumentų, kuriais pagrįstų mokslo ir žinių naudą šalies ūkio bei visuomenės gyvenimui?

Savo darbuose mokslininkai iškelia ir pasiūlo gerų idėjų, tačiau vien to maža. Jas reikia įgyvendinti, o tam būtinos lėšos. Nors ne pirmi metai Lietuvos bendrasis vidaus produktas ir valstybės biudžetas auga, bet šalies mokslo institutų finansavimas nuolat mažėja, ir 2006 m. sudarys tik 93 proc. to, ką turėjome 2002 metais. Tad apie kokį mokslo prioritetą ar jo reikšmės suvokimą galima kalbėti?

Spaudimas mokslo institutams

Argi valstybiniai mokslo institutai dalies lėšų savo reikmėms neturėtų užsidirbti patys? Jūsų kolega Chemijos instituto direktorius prof. Eimutis Juzeliūnas su tokia nuostata sutinka.

Įdomu, kaip Institutas užsidirbs tuos 12 proc. lėšų, 2006 m. bus sumažintas biudžetinis finansavimas? Jei Chemijos Institutas dabar užsidirba 700–800 tūkst. litų, tai kitamet teks uždirbti 1,5 karto daugiau. Labai abejoju, kad Institutas lengvai užsidirbs tiek lėšų, kiek jų neteks iš valstybės biudžeto.

drastiškai skatinami daugiau užsiimti taikomąja veikla, megzti glaudesnius ryšius su pramonės ir verslo struktūromis.

Tada nebelieka mokslo. Jei mokslo institutas neplėtos fundamentinės veiklos, tai jis virst „uabu“. Taip ir atsitiko su sostinėje buvusiu Vilniaus radijo matavimo prietaisų mokslinio tyrimo institutu, iš jo atsirado *Geozondas*, *Eltesta*, *Elmika* ir kitos bendrovės. Jos užsiima taikomąja veikla, bet ne fundamentiniu mokslu. Nemanau, kad toks kelias priimtinas valstybiniais mokslo institutams.

Gal išties valstybiniai mokslo institutai valstybei kainuoja pernelyg daug, o reali naujiena ne visada akivaizdžiai matoma. Galinčioje supervalstybėje mokslo institutai pasiteisino. Tačiau šiandien kitokios aplinkybės, todėl mūsų valstybiniais mokslo institutams reikėtų dar aktyviau įsitraukti į Eu-

mokslas turi rasti sau tinkamą vietą valstybės bei visuomenės gyvenime... Galbūt ne pažodžiui išdėsčiau J. Poželos žodžius, bet pagrindinė mintis tokia.

Institutas taikosi prie gyvenimo reikalavimų

Kokią nišą mokslo srityje šiandien užima Jūsų vadovaujamas Puslaidininkų fizikos institutas? Ką daro, ko nepadaro?

Puslaidininkų fizikos institutas buvo vienas didžiausių tokio tipo – palyginti siauro profilio – institutų tuometinėje Sovietų Sąjungoje. Kad tokį institutą buvo verta įkurti, parodė jo nuveikti darbai. Nepriklausomos Lietuvos valstybėje tokio siauro profilio instituto likimas buvo problemiškas. Tai suvokdami, pradėjome plėsti mokslinių tyrimų tematiką. Šiuo metu be puslaidininkų, mūsų institutas užsiima metalų ir metalų oksidų, dialektrikų ir aukštatemperatūroje ypač didelio laidumo tematika. Todėl dabar tikslesnis Instituto pavadinimas būtų – Kietojo kūno fizikos institutas.

Jūsų išvardyta darbų tematika – tai vis Institute atliekami fundamentiniai darbai?

Ne tik. Stengiamės Lietuvos pramonei padėti integruotis į konkurencingą pasaulinę gamybą, o tam reikia kurti ir tobulinti šiuolaikinių technologijų bazę. Dėl to mūsų institutą reikėtų pertvarkyti į elektroninės technologijos Institutą, tada galėtume teikti daugiau praktinių idėjų ir modernių gaminių pavyzdžių.

Ko reikėtų tokiai pertvarkai padaryti? Aišku, sakysite, kad reikia lėšų.

Dabar elektronikos mokslas skverbiasi į nanoelektronikos ir nanotechnologijos problematiką. Apie tai prieš keletą metų diskutavome ir *Mokslo Lietuvoje*. Savo rinkiminėje programoje, kai buvau renkamas į Puslaidininkų fizikos Instituto direktoriaus pareigas, parbrėžiau, kad instituto ateitį daugiausia sieju su nanoelektronika ir nanotechnologijomis. Galėtume užsiimti šios krypties fundamentiniais ir taikomaisiais tyrimais. Kaip to siekti? Pradėsiu nuo pastato, kuriame įsikūręs ir dirba mūsų Institutas. Jo reali vertė apie 60–65 mln. litų, turint mintyje šios vietos kairiajame Neries krante svarbą tolesnei sostinės plėtrai. Jei panaudojus miesto ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas mums būtų suteiktas toks finansavimas naujam technologinės krypties institutui pastatyti, tai mūsų sumanymus būtų galima įgyvendinti.

Kolegos: prof. Konstantinas Repšas, kuriam rugpjūčio 31 d. sukako 75-eri, ir 60-metį minintis prof. Steponas Ašmontas

Kodėl reikia pastato naujoje vietoje?

Kodėl elektronikos technologijų Instituto negalima būtų kurti dabartinio Puslaidininkų fizikos instituto patalpose, jas atitinkamai pertvarkius?

Tokio tipo institutas turėtų būti kur nors miesto pakraštyje, o ne centre, kaip kad yra dabar. Šiuo metu mūsų Institute neįmanomi bet kokie metalų cheminio nusodinimo, galio nitridų ar galio arsenidų gavimo darbai. Mat norint gauti galio arsenidą, reikia naudoti arsina. Tai stiprūs nuodai. Greta instituto yra mokykla, gyvenamieji namai, tad, aišku, niekas Institutui neleis atlikti žmonių sveikatai pavojingų darbų. Toks institutas turi būti negyvenamoje teritorijoje, bent jau 200 metrų nuo gyvenamųjų pastatų. Tai galėtų būti Visoriai, kur ir buvo numatytas mokslo institutų miestas. Tikėtų Saulėtekio alėja už Antakalnio, kiek atokiau nuo studentų bendrabučių.

Pastatę naują Instituto pastatą, galėtume montuoti modernią metalų organinio-cheminio nusodinimo, molekulių pluoštelių epitaksijos (orientuoto kristalo sluoksnio auginimas ant monokristalino padėklo) įrangą, naujausias azoto ir helio skystinimo stoteles, galėtume užsiimti nanotechnologijos, nanoelektronikos tyrinėjimais.

Kas būtų šių darbų užsakovai?

Suprantama, tokiam projektui turėtų būti skiriamos ne tik valstybės, bet ir privačių bendrovių lėšos. Europos Sąjungos valstybėse dabar kuriami ne šiaip

centras sudarytų sąlygas atsirasti aukštųjų technologijų inkubatoriui. Lietuvoje daug kalbama apie žinių visuomenę, aukštąsias technologijas, bet praktiškai į priekį judama vėžio žingsniu. Neturėdami technologinės bazės ir įrangos, galime atlikti nebent teorinius tyrinėjimus. Dabar Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje, Izraelyje mėginame auginti pavienius bandinius. Mano paties doktorantai nuvyksta į Izraelį, pasigamina keletą bandinių, sugrįžta, atlieka matavimus, vėl vyksta į užsienį. Taip vargstame, bet kai ką nuveikiame. Jei tokią technologinę bazę turėtume vietoje, atsivertų visai kitokios galimybės. Tada į Vilnių važiuotų kitų šalių mokslininkai.

Ar vizija reali?

Kiek yra realu įgyti tokį tyrimų centrą?

Vilniaus miesto plėtros plane numatyta mokslo institutas iš Goštauto gatvės iškelti į Visorius; ten yra tam skirta teritorija. Vien už Puslaidininkų fizikos institutui priklausančią žemę Goštauto gatvėje, be pastato, galima gauti 22–23 mln. litų. 1 aras čia kainuoja 50 tūkst. litų, o institutui priklauso 1,5 ha. Mokslo technologijų parkas iš Instituto pagal panaudos sutartį naudoja 3 tūkst. m² ir neprieštarautų tas patalpas įsigyti, mokėdamas po 3 tūkst. litų už kvadratinį metrą. Iš viso turime 20 tūkst. m², tad jei pavyktų gauti mano jau minėtus 60 mln. litų, už tokius pinigus būtų galima pasistatyti puikiausią naują instituto pastatą.

Gedimino Zemlicko nuotrauka

Švietimo ir mokslo viceministras Raimundas Mockeliūnas, Ministerijos Mokslo ir studijų departamento Europos Sąjungos paramos koordinavimo skyriaus vyriausioji specialistė Egidija Kasperičienė ir švietimo ir mokslo ministro patarėja Lidija Laurinčiukienė prof. Steponui Ašmontui linki sėkmingos veiklos bei ilgų gyvenimo metų

aukšto lygio mokslo centrai, bet tam tikrų siaurų kryptių mokslo centrai, tam tikri poliai. Juose ir telkiamos tos krypties tyrimų pajėgos. Kadangi nei Latvijoje, nei Lenkijoje nėra tokio nanotechnologijų centro (išskyrus tam tikras pajėgas Varšuvos elektroninės technologijos institute), tai Visoriuose mes galėtume kurti tokį perspektyvų nanoelektronikos centrą.

Užsakymų tokiam centrui pirmiausia gautume iš užsienio šalių, kartu padėtume kai kurioms Lietuvos bendrovėms drąsiau imtis tos krypties darbų. Pirmiausia tuo sinteresuotos *Venta*, *Elmika*, *Eltesta* ir *Elgama*. Tos bendrovės pačios neįstengs įsigyti brangios įrangos ir gamintis reikalingas struktūras. Turėdami tokį centrą, galėtume teikti paslaugas išvadytoms ir kitoms bendrovėms, kurios kuria modernius prietaisus ir kurioms reikia naujų medžiagų bei struktūrų.

Toks institutas ar mokslo

Taigi sėdime ant auksinių kiaušinių, kurie kol kas realios naudos Institutui neduoda. Tačiau gali duoti, todėl mes patys rodome iniciatyvą iš miesto centro keltis į pakraštį. Miestui paliktume šį pastatą. Jį realizavęs per Valstybės turto fondą, miestas tik laimėtų, nes tai labai vertinga teritorija tolesnei sostinės plėtrai. Čia būtų galima statyti verslo centrą, kazino ar kokį nors kitą objektą. Dabartinis pastatas nėra tam pritaikytas, nes buvo statytas kitam tikslui. Jis neatitinka ir dabartinių technologinių mūsų Instituto reikalavimų. Šio pastato žiemą netgi neįmanoma tinkamai šildyti, nes jis projektuotas ir statytas tais laikais, kai niekas nemąstė apie energijos išteklius ar ekologinius reikalavimus.

Štai tokie mūsų sumanymai ir tokia realybė, kurią visiškai įmanoma pakeisti.

*Kalbėjosi
Gediminas Zemlickas*

Habilitacijos tvarka ir klystkeliai

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2003 m. liepos 18 d. nutarimu Nr. 962 patvirtino Habilitacijos tvarką (toliau – Tvarka), skirtą nustatyti, ar mokslininkas, įgijęs daktaro mokslo laipsnį, atlikti mokslo ar studijų kryptiai reikšmingų darbų ir yra pasirengęs eiti profesoriaus ar vyriausiojo mokslo darbuotojo pareigas. Tvarkos 9 ir 19 punktai įpareigoja Lietuvos mokslo tarybą kaupti, apibendrinti ir analizuoti informaciją apie tai, kaip mokslo ir studijų institucijos laikosi šios Tvarkos reikalavimų.

Habilitacijos procedūrą vykdančios institucijos per dvi savaites nuo pažymos, kad mokslininkas atitinka habilitacijai keliamus reikalavimus, išdavimo Lietuvos mokslo tarybai privalo pateikti habilitaciją patvirtinančius dokumentus. Tenka pažymėti, kad net tokio paprasto reikalavimo (visi dokumentai, kuriuos reikia pristatyti Lietuvos mokslo tarybai, turi būti parengti prieš vykdančios habilitacijos procedūrą) neretai nesilaikoma. Pavyzdžiui, Vytauto Didžiojo universitetas habilitacijos procedūrą, įvykusių 2004 m. rugsėjo ir gruodžio mėn., dokumentus Lietuvos mokslo tarybai pateikė tik 2005 m. vasario mėn. pabaigoje.

Nepaisant nesklaidumų, Lietuvos mokslo tarybos Mokslininkų kvalifikacijos komisija šių metų pavasarį buvo sukaupti 58 habilitacijos procedūrų, įvykusių įvairiose mokslo ir studijų institucijose per 2003 m. gruodžio mėn. – 2005 m. kovo mėn., dokumentus. Toks per palyginti trumpą laiką įvykdytų habilitacijos procedūrų skaičius, viena vertus, rodo Lietuvos mokslininkų aktyvumą siekiant patvirtinti aukščiausią savo kvalifikaciją, ir, antra vertus, leidžia patikimai daryti išvadą apie pasitaikančius habilitacijos procedūrų netikslumus bei pažeidimus. Ekspertų grupė, kuriai vadovavo prof. Žilvinas Kancleris, Lietuvos mokslo tarybai pateikė pranešimą apie mokslo ir studijų institucijose įvykdytą habilitaciją. Manome, kad pagrindinės šio pranešimo išvados yra aktualios Lietuvos mokslo bendruomenei.

Mokslininkų kvalifikacijos komisijos ekspertai pateiktus habilitacijos procedūrų dokumentus analizavo trimis aspektais:

1. Pirmiausia, ar habilitacijos siekiantis mokslininkas atitinka formaliosius reikalavimus, išdėstytus Tvarkos 3 punkte. Praleidus kai kurias detales, šie reikalavimai trumpai gali būti suformuluoti taip: habilitacijos siekiantis mokslininkas po daktaro disertacijos apgynimo turi būti išspausdinęs 15 mokslinių straipsnių recenzuojamuose periodiniuose mokslo leidiniuose; iš jų ne mažiau kaip 2 moksliniai straipsniai – leidiniuose, įtraukuose į Mokslinės informacijos instituto duomenų bazes (toliau – tarptautinis sąrašas). Jei mokslininkas yra parašęs 10 autorinių lankų recenzuotą mokslinę monografiją, tai bendras publikuotų straipsnių skaičius mažinamas iki 8, paliekant tą patį reikalavimą moksliniams straipsniams tarptautiniame sąraše, o mokslininkams, atlikusiems reikšmingų eksperimentinės plėtros darbų (parduotos licencijos, technologijos ir panašiai) arba išleidusiems vadovėlių aukštosios mokykloms, bendras publikuotų straipsnių skaičius taip pat mažinamas iki 8, o mokslinių straipsnių tarptautiniame sąraše – iki 1.

2. Ar institucija turi pakankamą mokslinį potencialą kompetentingai atlikti habilitacijos procedūrą? Tvarkos 4 punkte nurodyta, kad institucija gali sudaryti habilitacijos komisiją tada, kai joje pagrindines profesoriaus arba vyriausiojo mokslo darbuotojo pareigas eina ne mažiau kaip 5 tos mokslo srities mokslininkai, iš kurių ne mažiau

kaip 3 yra tos mokslo krypties, kurioje siekiama habilitacijos.

3. Ar habilitacijos komisijos sudarytos laikantis Tvarkos 8 punkto reikalavimų, skelbiančių, kad ir habilitacijos komisijos nariai, ir mokslininkai, įrašyti į sąrašą, patvirtinančią institucijos mokslinį potencialą, per pastaruosius 5 metus turi atitikti Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintus minimalius kvalifikacinius reikalavimus, keliamus vyriausiajam mokslo darbuotojui per 5 metų kadenciją: paskelbti 5 mokslinius straipsnius, iš jų – ne mažiau kaip 3 tarptautinio sąrašo leidiniuose; mokslininkui, parašiusiam recenzuotą mokslinę monografiją ar atlikusiam svarbių eksperimentinės plėtros darbų, privalu būti paskelbusiam bent 2 straipsnius tarptautinio sąrašo leidiniuose.

Pažymėtina, kad LR Vyriausybė įpareigojo Lietuvos mokslo tarybą nustatyti mokslo kryptis, kurių mokslininkams iki 2005 m. gruodžio 31 d. galima netaikyti reikalavimo paskelbti mokslinių straipsnių leidiniuose, įtraukuose į Mokslinės informacijos instituto duomenų bazes. Lietuvos mokslo taryba 2004 m. kovo 8 d. priėmė nutarimą Nr. VI-08, kuriame laikomasi nuostatos, kad tik humanitarinių ir socialinių sričių mokslininkai gali nebūti paskelbę mokslinių straipsnių, įtrauktų į Mokslinės informacijos instituto duomenų bazes, bet jie turėtų būti paskelbę mokslo straipsnių recenzuojamuose periodiniuose arba tęstiniuose tarptautiniuose ar užsienio mokslo leidiniuose, įtraukuose į tarptautinių organizacijų mokslinės informacijos duomenų bazes.

Lietuvos mokslo tarybos analizė parodė, kad, deja, beveik pusė habilitacijos procedūrų įvyko nesilaikant Tvarkos reikalavimų. Buvo nustatyti tokie pažeidimai:

1. Šiaulių universitete vieno filologijos krypties, Mykolo Romerio universitete trijų teisės krypties ir Vilniaus Gedimino technikos universitete vieno statybos inžinerijos krypties ir vieno transporto inžinerijos krypties mokslininkų habilitacijos pažymos išduotos mokslininkams, neatitinkantiems keliamų reikalavimų. Vytauto Didžiojo universitete mokslininko, kurio darbai priekirtini filosofijos ir kultūrologijos srityje, habilitacijos procedūrą vykdė istorijos mokslo krypties habilitacijos komitetas.

2. Pagal pateiktus dokumentus, Mykolo Romerio universitetas neturėjo teisės atlikti vadybos ir administravimo krypties, Šiaulių universitetas – filologijos krypties, Vilniaus Gedimino technikos universitetas – transporto inžinerijos krypties, Vilniaus pedagoginis universitetas – fizikos krypties, Vilniaus universitetas – teisės bei komunikacijos ir informacijos krypties ir Vytauto Didžiojo universitetas – teologijos krypties mokslininkų habilitacijos. Šios institucijos nepateikė duomenų, kad jose pagrindines profesoriaus ar vyriausiojo mokslo darbuotojo pareigas eina ne mažiau kaip penki atitinkamų mokslo sričių (iš jų ne mažiau kaip 3 atitinkamų mokslo kryptių) mokslininkai, įvykdę vyriausiajam mokslo darbuotojui per 5 metų kadenciją keliamus reikalavimus.

3. Socialinių tyrimų institute – sociologijos, Šiaulių universitete – filologijos, Vytauto Didžiojo universitete – teologijos, Kauno technologijos universitete – edukologijos ir informatikos inžinerijos, Vilniaus Gedimino technikos universitete – transporto inžinerijos, Mykolo Romerio universitete – vadybos ir administravimo bei tei-

sės ir Vilniaus universitete – komunikacijos ir informacijos, teisės, geografijos kryptių habilitacijos komisijos buvo sudarytos nesilaikant nuostatos, kad jų visi nariai būtų įvykdę vyriausiajam mokslo darbuotojui per 5 metų kadenciją keliamus reikalavimus. Vilniaus pedagoginis universitetas į edukologijos krypties habilitacijos komisijas kvietė medicinos ir informatikos kryptių mokslininkus. Kai kuriais atvejais mokslininkas, kurio kvalifikacija netenkino reikalavimų būti daktaro disertacijos gynimo komiteto nariu, buvo habilitacijos komisijoje. Taikant tokius kriterijus, mokslo lygis kai kuriose Lietuvos institucijose yra abejotinas, iškyla provincialumo ir uždaramo pavojus.

Lietuvos mokslo taryba nurodytas pastabas pateikė institucijoms, kurios nesilaikė Tvarkos reikalavimų. Iš gautų paaiškinimų galima daryti išvadą, kad mokslo ir studijų institucijos, vykdydamos habilitacijos procedūrą, nepakankamai atsižvelgia į tai, kad habilitacijos proceso paskirtis yra nustatyti asmens pasirengimą eiti aukščiausias mokslininko – profesoriaus ir vyriausiojo mokslo darbuotojo – pareigas. Į tokias pareigas pretenduojantiems mokslininkams Tvarkoje keliami ir taip nedideli reikalavimai – sugebėti per visą savo mokslinę karjerą greta publikacijų recenzuojamuose Lietuvos mokslo leidiniuose paskelbti bent porą straipsnių plačiau žinomuose užsienio mokslo leidiniuose. Tai leistų teigti, kad ne vien kolegos, bet ir tų leidinių recenzantai susipažino su iškeltomis mokslinėmis idėjomis ir jas aprobavo.

Deja, institucijos, kurios nesilaikė nustatytų reikalavimų, užuot pateikusios duomenis apie mokslines publikacijas, informavo, kiek jų mokslininkai parašė publicistikos ar mokslo populiarinimo straipsnių, dalyvavo konferencijose. Prie reikšmingų eksperimentinės plėtros ir taikomios mokslinės veiklos darbų priskiria ne parduotas licencijas, technologijas ir pan., o vien dalyvavimą užsakomuosiuose darbuose. Nors Tvarkoje kalbama tik apie paskelbtus mokslinius straipsnius, kai kurios institucijos tokiais jau laiko dar tik priimtus spaudai.

Tai, kad nesilaikoma Vyriausybės nustatytų habilitacijos reikalavimų ir tai, kad kai kurios institucijos habilitacijos procedūrą vykdo tose mokslų srityse ir kryptyse, kuriose neturi pakankamai mokslininkų, atitinkančių vyriausiajam mokslo darbuotojui per 5 metų kadenciją keliamus reikalavimus, mūsų nuomone, rodo nepagarbą savo profesoriaus ir vyriausiesiems mokslo darbuotojams.

Lietuvos mokslo taryba kviečia institucijas vykdyti habilitacijos procedūras laikantis Vyriausybės nustatytos Tvarkos. Tiesa, reikia pripažinti, kad įvairiuose normatyviniuose dokumentuose nuostatos kartais yra prieštaringos ir ne visada tarpusavyje suderinamos, labiau grindžiamos formaliais mokslininko ir mokslo vertinimo rodikliais, nedaug dėmesio skiriama ekspertiniam vertinimui, neatsižvelgiama į kai kurių mokslo kryptių, pavyzdžiui, lituanistikos, ypatumus. Šiuos klausimus būtina neatidėliotai spręsti koreguojant normatyvinius dokumentus. Mes konsultavome ir ateityje konsultuosime visais su mokslininkų kvalifikacijos ugdymu bei pripažinimu susijusiais klausimais. Tikimės, kad Lietuvos mokslo ir studijų institucijos šioms klausimams skirs reikiamą dėmesį.

Pradžia Nr. 14

Tešiam pasakojimą apie XIII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo metu surengtą diskusiją tarp žymių Lietuvos ir JAV politikų, kuri vyko teletilto tarp Vilniaus ir Vašingtono metu. Lietuvos politinei minčiai toje diskusijoje atstovavo Europos Parlamento nariai prof. Vytautas Landsbergis ir Justas Vincas Paleckis, o JAV – šios valstybės Kongreso narys iš Mičigano Tadeušas Makoteris (Tadeush McCotter) ir žinomas Rytų Europos politikos analitikas Robertas Niurikas (Robert Nurick). Vašingtone diskusijos dalyviams vadovavo Lietuvos nepaprastasis ir galiojantis ambasadorius Vygaudas Ušackas, o Vilniuje – Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos instituto direktorius prof. Leonidas Donskis.

Lyderystė ar misija

Prof. V. Landsbergis rado ką pamokantuoti net ir savo partnerio kalboje. Pirmiausia jam kliūva pati sąvoka *lyderystė*. Ne tik dėl jame slypinčios savivagyros atspalvio, bet ir dėl sportinio turinio. V. Landsbergiui labiau suprantamas žodis *misija*, kai reikia atsidavimo, idealizmo. Kalbant apie visuomenę, tautą, tai visai priimtina ir Lietuvoje visados buvo. Net istorijoje „juodžiausią“ amžių – XIX a., kai Lietuva buvo aneksuota carinės Rusijos, verčiama išnykti kaip valstybė, kaip tauta, ji nesitaikstė, sukildavo. 1863 m. šūkis buvo labai idealistinis ir humanistinis – *Už mūsų ir jūsų laisvę!*

Todėl V. Landsbergis ne visai priitaria J. V. Paleckio nuomonei, kad vaduodamasi iš Sovietų Sąjungos, Lietuva veikė perdėm pragmatiškai ir tik savo vienos paskatų vedama. Nors dažnai nebuvo deklaruojama, bet faktiškai veikta vadovaujantis tuo pačiu šūkiu: *Už mūsų ir jūsų laisvę!* Ši veikla tęsiasi, anot europarlamentaro, esama tam tikros misijos pojūčio, nors nėra jokio reikalo nuolat tai kartoti. Svarbu pradėti buvusioms *de facto* žemyninėms Sovietų Sąjungos ar Rusijos kolonijoms. Lietuva ir turinti prisidėti įveikiant tą pokolonijinį ar posovietinį sindromą. Tą ji daro, ir visai nesvarbu, kas bus lyderis. Gal Lenkija, kaip didesnė ir galingesnė valstybė, nuveiks daugiau – puiku. Buvę tame pačiame „tautų kalėjime“, turime jausti moralinę pareigą padėti išsivaduojantiems tautoms. Lietuva prisidėjo ne kartą keičiant Europos žemėlapi, tačiau juk yra ne vien politiniai žemėlapiai. Yra civilizacijų, kultūrų, pagaliau santvarkų ribos. Dabar Europa pasiskirsto į demokratinių santvarkų valstybes ir nedemokratinę. Jei Ukraina, Rusija ir kitos šalys pasirinks demokratinę raidos kelią, Lietuva sveikins tokį pasirinkimą ir padės jam plėtotis. Štai kur esama tilto – principų, vertybių tilto.

Lietuva nepajėgi daryti pasauliui įtakos, kokią daro didžiausios valstybės, kad ir JAV, tačiau ji pajėgi veikti ta pačia kryptimi. Tai ir yra mūsų bendra euroatlantinės demokratijos sritis.

Svarbiausia – vertybių bendrumas

Pasak politikos analitiko Roberto Niuriko, Amerikoje

Simpoziumas – tai tiltas tarp žemynų (2)

gyvenantys lietuviai pastaruosius keiserius metus labai aktyviai dalyvauja diskusijose dėl transatlantinės politikos dalykų. Tose diskusijose buvo išsakyta labai daug ir įvairių nuomonių, nes nepriklausomos valstybės turi savo interesus, savo nuomonę. Ir jokios konkurencijos nėra, – Kongreso narys čia pritarė V. Landsbergiui. JAV labai nedaug žmonių mėgina įvertinti Lietuvos vaidmenį, gretindami kad ir su Estija, Didžiąja Britanija ar Vokietija. Klausimas, pasak R. Niuriko, dabar tik toks: ar įvairių valstybių interesai gali būti suderinami, kad atsirastų aljansai? Įvairios šalys juk turi skirtingas perspektyvas. Dešimtmečius vykstančios diskusijos yra svarbios, o Lietuvos vaidmuo transatlantiniuose santykiuose nebūtinai reiškia, kad Lietuva turi pritari JAV kiekvienu klausimu. Svarbus yra vertybių bendrumo klausimas. Lietuva, kaip valstybė, nori užsitikrinti tam tikras vertybes ir labai svarbu, kad JAV ir Lietuvos santykiuose, pasak R. Niuriko, tos pagrindinės vertybės būtų tos pačios.

Irako patirtis rodo, kad nesutarimai politikos klausimais su kai kuriomis Europos Sąjungos valstybėmis, ypač su Vokietija ir Prancūzija, nedavė nieko gero.

Taigi nebūtina dėl visko sutarti, bet labai svarbu, kaip sugebame tuos nesutarimus išspręsti, kad pagaliau galėtume rasti bendrą kelią. Pagaliau, anot R. Niuriko, mes turime būti pasirengę tam tikriems nesutarimams. Lietuva turi ne tik savo interesus, bet atsiduria ir kitų šalių interesų erdvėje, tad sunku tikėtis, kad visais klausimais ir ateityje būtų vieninga pozicija. Tai normalu, o svarbiausia – sugebėti išspręsti kylančius

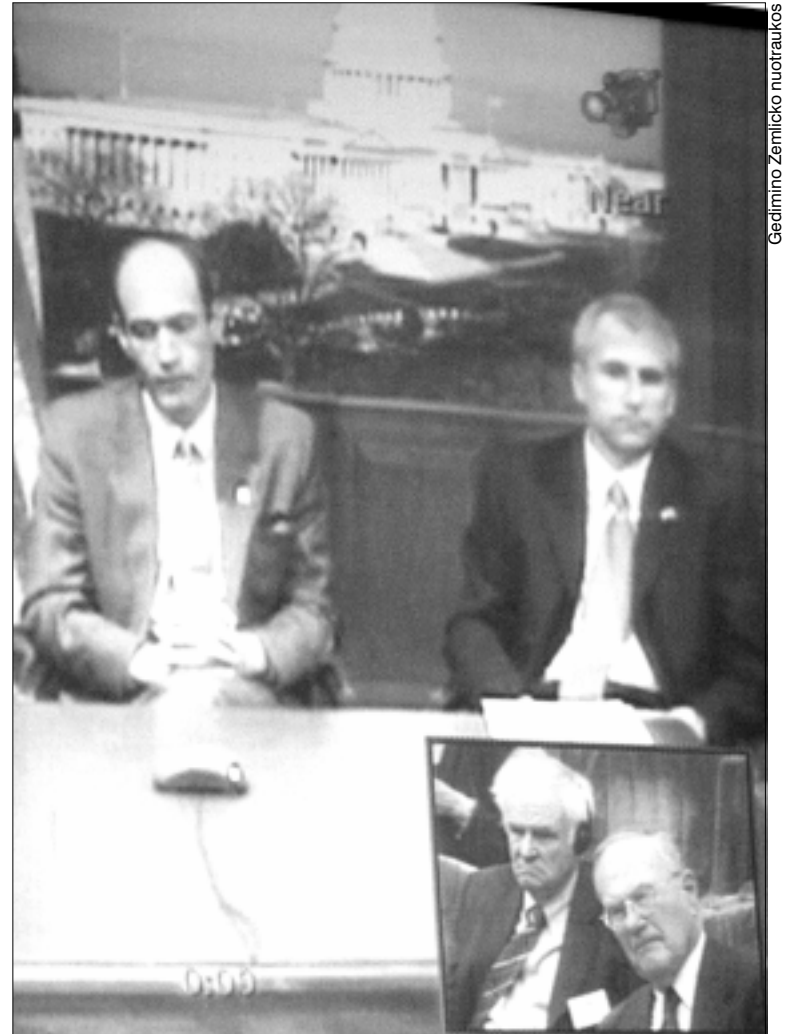
kad yra svarbi tarp kitų šalių. Tai reikia sugebėti įvertinti. Kaip ir kitų Rytų Europos valstybių, Lietuvos vaidmuo suteikia sveiko proto Europos Sąjungos politikai. Tai svarbu daugeliu prasmėmis, nuo šiol Europos atsakomybė turėtų būti didesnė, jos požiūris išmintingesnis, – tęsė mintį Kongreso narys.

Mat buvusi Vakarų Europa ir Rytų Europa turi kiek kitokį požiūrį. Vakarų Europoje niekada nebuvo komunizmo. Kai Hitleris pralaimėjo, buvusiai Vokietijos Federacijai Respublikai kurį laiką nebuvo leista turėti kariuomenės, užtat ši šalis naudojosi JAV parama ir saugumo užtikrinimu. Rytų bloko šalys turėjo visai kitą istorinę patirtį ir dabar turi ją pasidalyti, savo patirtį ir požiūrį atskleisti Europos Sąjungai. Visa tai turėtų pažadinti Senojo žemyno šalis, kurios dabar užliūliuotos, nes susirūpinusios tik socialinėmis programomis.

Jeigu Turkijai bus leista siekti narystės ES

Labai svarbu, kaip bus atsakyta į klausimą: ar Turkija gali būti Europos Sąjungos narė ir kada? T. Makoteris teigia manąs, kad Lietuvos žmonės daug geriau jaučia, ką visa tai reiškia. Jeigu Turkijai bus pritaikyti tam tikri kriterijai, lengvinantys stojimą į Europos Sąjungą, tai po kurio laiko, galimas dalykas, tie patys kriterijai gali būti pritaikyti ir Rusijai. Rusija turi daug naftos, o Vokietija vis daugiau jos perka.

Per artimiausius dešimtmečius, o gal dešimtmetį, neabejotinai bus mėginama Rusiją palenkti į savo pusę. Dabar tai daroma per Turkiją, kuri šiuo metu turi daugiausia

Vašingtonas diskutuoja su Vilniumi: JAV Kongreso narys Tadeušas Makoteris ir Lietuvos ambasadorius JAV Vygaudas Ušackas teletilto metu

bu yra žmogaus teisės, kurias būtina išsaugoti.

Kas esi, Rusija?

Deja, T. Makoterį spaudė laikas ir jis turėjo skubiai vykti į JAV Kon-

kitas šalis suvokia, kas vyksta Rusijoje? Ar supranta toje šalyje kylančias tam tikras įtampas ir iš to atsirandančią politikų retoriką, kuri juk gerokai skiriasi nuo tos, prie kurios įpratę Europos politikai? Kitaip tariant, ar Lietuvoje turime gerų interpretatorių, kurie įstengtų paaiškinti, kokie procesai formuojasi ir vyksta Rusijoje, ko Europa gali tikėtis iš šios valstybės?

Maršalo planas vis dar veikia?

Šių klausimų lavina buvo skirta prof. V. Landsbergiui, kuris atsakė lietuviška patarle: *Už vieną muštą dešimt nemuštų duoda*. Už vieną muštą Baltijos valstybę galima atiduoti daug sovietų mušimo nepatyrusių valstybių. Todėl prof. V. Landsbergiui nekyla klausimo, ar mes turime galimybę geriau suprasti Rusijoje vykstančius procesus? Mes paprasčiausiai geriau suprantame, kas tenai vyksta.

Rusijos diplomatai kartais teigia, kad reikia atmesti Baltijos šalių, taip pat Lenkijos požiūrį ir supratimą, nes, girdi, tai nukentėjusios šalys, vadinasi, šališkos ir negalintios būti objektyvios. Toks teiginys, pasak profesoriaus, tėra diplomatinis žaidimas, kuriam nesą jokio pagrindo.

V. Landsbergis tvirtino pasižymėjęs vieną diskusijoje nuskambėjusią mintį – pergalė niekad nėra pasiekta iki galo, pasiekta visais atžvilgiais. Daug metų buvo kalbama apie „šaltąjį karą“, vykstantį tarp dviejų skirtingų politinių sistemų. Jis pasibaigė Sovietų Sąjungai pralaimėjus. V. Landsbergis prisipažino apgailestaujęs, kad to „šaltojo karo“ laimėjimai nepadiktavo taikos sutarties tarp „kariavusiųjų“. Įvertinę tai, kas vyko Rusijoje, dabar padėtume jai kurti demokratiją, bet tam tikromis sąlygomis. Tai dar nepadaryta, dėl to kyla daug nesu-

Europos Parlamento nariai Vytautas Landsbergis ir Justas Vincas Paleckis svarsto „Rusijos klausimą“

prieštaravimus. Siekiant tų pačių tikslų, Lietuvos vaidmuo Rytų Europos politikos analitikui R. Niurikui atrodo labai svarbus. Jo teigimu, Lietuva suvaidino labai reikšmingą vaidmenį, kai iškilo tam tikrų sunkumų tarp JAV ir kai kurių Europos Sąjungos valstybių.

Lietuva Europai įlieja sveiko proto

Anot JAV Kongreso nario Tadeušo Makoterio, amerikiečiai į Baltijos valstybes žvelgia kaip į vieningą regioną. Amerikos žmonės visada norėjo, kad Estija, Latvija ir Lietuva būtų nepriklausomos. Kalbėdamas apie vienos šalies lyderystę ir atsakydamas prof. V. Landsbergiui, T. Makoteris priminė, kad reikia galvoti apie tai, ką realiai galima padaryti. Lietuva savo veiklos rezultatais sugebėjo įrodyti,

Diskusijai vadovauja Leonidas Donskis

galimybių tapti Europos Sąjungos dalimi.

Taigi tvirtu T. Makoterio įsitikinimu, naujosios Europos Sąjungos šalys, tarp jų ir Lietuva, labai suvirtino Europos Sąjungą. Šiuo metu, t. y. taikos sąlygomis, labai svar-

gresą. Tad toliau diskusijos gija į savo rankas perėmė Vilnius, o tiksliau – diskusijai vadovavęs prof. Leonidas Donskis. Visa prieš tai išsakytų minčių eiga natūraliai vedė, ko gero, prie esminio šio teletilto klausimo, kuris ir glūdi šioje talpioje sąvokoje – Rusija. Kas yra Rusija dabar, XXI a. pradžioje? Neatrasa galimybė sau patiems ir visiems kitiems? O gal grėsmė mums, kaimynams ir visai Europai? Taigi kaip Rusija gali paveikti visą naujosios Europos architektūrą, politiką, ekonomiką, be abejo, veikti Lietuvos ir kitų Baltijos šalių vietą toje naujojoje Europoje?

Vienu ar kitu būdu šalys ieško savo vietos pasaulyje – savaime jos neatrastų, jei nedėtų didžiulių pastangų. Šalys viena kitai padeda diskutuodamos, kovodamos už laisvę. Tad ar Baltijos šalys tikrai geriau už

sipratimų ir nelaimių.

V. Landsbergi nustebino spaudos pranešimas, esą vis dar veikia Maršalo fondas teikti paramai nuokaro nukentėjusioms valstybėms. O juk Baltijos valstybės nukentėjo: joms buvo pažadėta nepriklausomybė per Atlanto chartą, bet šis pažadas neištesėtas. Lietuvai pokaris išaušo tik 1990–1991 m., bet niekas nė neprisiminė to Maršalo fondo, kurio 12 mlrd. eurų guli Vokietijos bankų seifuose. Dabar Vokietijos vyriausybė ieško būdų, kaip tuos pinigus būtų galima panaudoti Vokietijos ekonomikos „skylėms“ užlopyti, o juk Baltijos valstybėms taip pat būtų labai praveręs koks milijardas.

Jeį Turkija taptų ES nare

Kaip ir reikėjo tikėtis, pro prof. V. Landsbergio ausis neprasprūdo T. Makoterio žodžiai apie Turkijos galimą narystę Europos Sąjungoje, taip pat tokią galimybę ateityje Rusijai. Europos Parlamento narys vis dėlto mato skirtumą tarp šių dviejų valstybių, ir štai kokį. Turkija gali būti, tegul ir labai greitai priimta į Europos Sąjungą. Pagaliau, kas garantuos, kad Prancūzija ar kita šalis referendumu ar kitu būdu šio klausimo sprendimo iš viso neužblokuos. Taigi Lietuvai čia nėra kur skubėti: reikia palaukti, ką pasakys prancūzai.

Svarbiausia, kad Turkija nori būti Europos Sąjungos nare, bent jau oficialiai tą norą išreiškia. O Rusija visai nenori būti Europos Sąjungoje. Ji nori likti tokia, kokia yra dabar, ar net kokia yra buvusi seniau. Ji gąsdina kaimynus savo blogąja praeitimi. Beje, prof. V. Landsbergis visai teisingai perspėja: sakydami *Rusija*, mes tarsi mintyje turime visą rusų tautą. Tai didelė klaida, nes šitai patenkame į žodžių pinkles. Kai kalbame apie valstybę, jos požiūri išreiškia tos šalies vyriausybė ar jos prezidentas, bet toli gražu tai – ne visos tautos požiūris. Tad ir sąvoka *Rusija* yra gana sąlyginis pavadinimas, tačiau, manipuluojant valstybių vardais, tarptautinėje praktikoje priimta, kad tos šalies pozicijai atstovauja, aišku, jos vadovai.

Kuo dabartinė Rusija skiriasi nuo Turkijos?

Kokią Rusijos reprezentuojančią jėgą matome? Pasak Europos Parlamento nario V. Landsbergio, tokią, kuri nenori keistis, kurios deklaruojamos vertybės mažai ką bendro turi su vertybėmis, kurias propaguoja ir kurių siekia Europos Sąjunga. Tuo Rusija skiriasi nuo šandieninės Turkijos. Palyginimas ne Rusijos naudai. Pasak V. Landsbergio, šiuo atveju ne Europos Sąjunga turi pataikauti Rusijai ir keisti savo principus (panašūs dalykai kartais vyksta: taikomi dvigubi vertinimų standartai, nutylimi Rusijoje vykstantys nedemokratiški procesai). Tokie Europos Sąjungos politikos vinguriavimai akišvaizdžiai matomi ir Europos Parlamento veikloje: šiek tiek principingai, bet iš esmės be principų.

Lemiantis Rusijos ateities veiksnys, pasak kalbėtojo, priklausys nuo šios valstybės žmonių: ar pati Rusija norės laisvės? Be to, ar norės ne tik tos šalies žmonės, bet ir politikos elitas? V. Landsbergis didesnes viltis sieja ne su dabartiniu Rusijos politiniu elitu, kuris susijęs su labai bloga struktūrine praeitimi, bet su ateities elitu. Viltis sietina su pačia rusų tauta, liau-

dimi. Tačiau šiuos žodžius pasakęs, V. Landsbergis tuojau pat patikslino, kaip tą tautą supranta. Tai ne vien rusai, nes Rusijoje gyvena daugybė tautų, kurios nelaisvės sąlygomis tik kels ir aštrins problemas. Koegzistencija, gyvenimas įmanomas tik laisvės sąlygomis.

Lietuva ir kitos Baltijos šalys Rusijai linki tik gero, norėdamos, kad tie nauji pokyčiai kada nors įvyktų.

Kad nugalėtų europietiškosios vertybės

Reikia manyti, kad gerą pavyzdį Rusijai parodys (ir jau rodo) Ukraina. Deja, Rusijos valdžios reakcija į tuos gerus pavyzdžius nieko bendro su demokratinės valstybės siekiais neturi. Šalyje priimti slapti ir demokratijai pavojingi įstatymai, leidžiantys tos valstybės Vidaus reikalų ministerijos pajėgoms panaudoti ginklus prieš taikius demonstrantus. Jau galima šaudyti į protestuojančius žmones – Vidaus reikalų ministeriją pasiekė tokie potvarčiai. Vidurinėje Azijoje tie potvarčiai, galimas dalykas, jau buvo vykdomi.

Taigi didieji susirėmimai Rusijoje tarp laisvės ir prievartos, demokratijos ir autokratijos dar laukia ateityje. V. Landsbergis palinkėjo, kad Rusijoje nugalėtų europietiškos vertybės, kurias palaiko visos demokratiškas pasaulis. Be to, Europos Parlamento narys palinkėjo, kad tos geros permainos Rusijoje įvyktų anksčiau, negu Kinija privers Rusiją nusilenkti, nes tai būtų didžiausia visų laikų Rusijos katastrofa. Rusijai pats laikas susivokti, kas vyksta pasaulyje, ir pačiai būtina keistis jau dabar. Antraip gali būti per vėlu.

Į paslaptį įvilktą mįslę

Europos Parlamento narys Justas Vincas Paleckis nuo Rusijos reikalų kalbą sugražino atgal prie lyderystės sąvokos ir jos taikymo valstybių gyvenime. Europos Sąjungos dabartinis „motoras“ – tai Prancūzija ir Vokietija, kurios teisėtai galime vadinti šios Sąjungos lyderėmis. Didžioji Britanija nenori, o gal negali sisprasti tarp minėtų dviejų lyderių. Tiesa, dabar pirmininkaudama Europos Sąjungai Didžioji Britanija gali daug nuveikti.

Pagaliau, kas pradėjo griauti Tarybų Sąjungą? Pasak J. V. Paleckio, estai, jų Liaudies frontas. Paskui ištraukė latviai ir lietuviai, kurių laikų lyderio pozicijas tame procese užėmė lietuviai. Dar vėliau ištraukė Ukraina, o lemiamas žingsnis buvo, kai lydere tapo Rusija. Pati Rusija ir ėmė ryžtingai griauti Sovietų Sąjungą. Jau vien todėl apie jokią taikos sutartį pasibaigus „šaltajam karui“ negalėjo būti nė kalbos, niekur tokios sutarties teksto nebuvo ir negalėjo būti svarstomas. Apie jokią Versalio sutartį Rusijai nėra prasmės kalbėti. Šiuo požiūriu J. V. Paleckis nepritaria kolegai V. Landsbergiui.

Mėgindamas apibrėžti Rusijoje vykstančius procesus, J. V. Paleckis priminė Vinstoną Čerčilį, kuris prieš 70 metų pasakė: *Rusija – tai mįslė, įvilktą į paslaptį, kuri pateikta dar didesnėje mįslėje.*

Žodžiu, mįslių ir paslapčių „matris“.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

3. Kaip laikaisi, ūkininke?

Gediminas Zemlickas nuotraukos

Kelmės rajono kraštovaizdžiai gražūs, tačiau žemė nėra labai derlinga

Pradžia Nr. 13

Tešiamie įspūdžius iš Žemės ūkio mokslo tarybos prie Žemės ūkio ministerijos išvažiuojamojo posėdžio Inovacijų plėtra žemės ūkyje, problemos ir jų sprendimas. Tai posėdis ant ratų, aplankant naujomis ūkininkavimo sąlygomis dirbančius ūkius, bendroves, žemės ūkio mokslo ir mokymo įstaigas – tokia buvo darbotvarkė.

Ar linelis jau galutinai apleido mūsų kraštą

Žmogus ant Kražantės upės kranto nusiplovė medį, atsisėdo ant kelmo ir sugalvojo įkurti miestą. Padavimas pasakoja, kad taip buvo įkurta Kelmė.

O ką sako statistika? Kelmės rajonas negali pasigirti didesne pramone ir labai derlingomis žemėmis; jos įvertintos 35–37 balais. Be kitų tradicinių žemės ūkio augalų, Kelmės rajone šiek tiek dar auginama linų, nes Kelmėje nuo 1930 m. veikia linų fabrikas. Linininkystės lygis Kelmės rajone keletą kartų kilo aukštn ir vėl patirdavo nuosmukį. Per drąsu būtų teigti, kad šiuo metu kas nors drąsiai imtųsi linininkystės verslo. Linų pluošto kainos, apskritai linų paklausa vis dar netenkina augintojų. Jei linus auginę ūkininkas patiria nuostolį, tai kitamet jų nebenori sėti.

Kadaiše teisėtai vadinta linų auginimo kraštu, Lietuva jau spėjo prarasti šį prioritetą. Linelis iš mūsų šalies išgintas, neatlaikė konkurencijos. Šiuo metu dar nebent Kretingos rajone galima išvysti mėlyną lino žiedą. Teko persimesti žodžiu kitu su vienu žemės ūkio konsultantu, kuris dalyvavo linų auginimo projekte Kretingos rajone, pritaikant naujaušias technologijas. Kretingiškiečiai pažengė toli į priekį. Pašnekovas teigė, kad linus po linų galima sėti, tačiau negalima po linų sėti tarpinį augalą ir vėl linus.

Nereikėtų idealizuoti ir konsultantų

Žemės ūkio konsultantas, nors pirmiausia specialistas, bet truputį ir artistas. Pagalvojus, tai kiekviename kūrybiškame darbe truputis artistiško nekenkia, ypač jei tai darbas

su žmonėmis, kuriuos reikia įtikinti, paveikti. Tai ne katino maiše pardavinėjimas, nes ir gerą pasiūlymą priimti ūkininkas turi būti pasirengęs.

Kam yra tekę dirbti su anglų ar prancūzų konsultantais, gali juos palyginti, pastebėti jų darbo ir požiūrio skirtumus. Anglai ir prancūzai mažo gerokai kitaip negu mūsų žmonės. Štai kad ir visai paprastas pavyzdėlis: mūsiškiai konsultantai augalų pavyzdžius ima žingsniuodami per dirvą, o prancūzai kasmet ima vis iš tos pačios 1 m² vietos: žiūri, ar alinama dirva. Prof. Antano Stancevičiaus nuomone, galima daryti įvairiai, ne tai svarbiausia.

Kad ir koks geras konsultantas, bet žmogus pirmiausia turi gyventi savo paties galva. Mūsų ūkininkai jau spėjo prisiklausyti visokių atvykėlių konsultantų iš užsienio patarimų. Girdi, neauginkite kiaušinių, karvių, nes Europos Sąjungoje ir taip perprodukcija. Lietuviams siūlo apginti netradicinius augalus: spanguoles, vaistinius augalus ir pan. Mat tradiciniu žemės ūkio verslu užsiims užsienio šalių ūkininkai. Nesunku suprasti, kad bet koks konkurentas užsieniečiams nereikalingas, tuo labiau, kad dar ne taip seniai Lietuva pagal pieno primilžiū vidutiniškai vienam šalies gyventojui buvo antra pasaulyje, pagal mėsos gamybą – užimdavo 3–4 vietą. Gal dabar tuos laikus prisiminti nėra didelio politinio sąmoningumo rodiklis, bet gera atmintimi pasižymi ir kai kurie užsienio konsultantai: jie labai menkai žino Lietuvą, bet kai kuriuos buvusios žemės ūkio gamybos rodiklius – atsimesna, nors jais visai nesidžiaugia ir neskaitina siekti naujų rekordų. Todėl siūlo auginti spanguoles.

Prisiklausę amerikiečio konsultanto patarimų šiaulietė, buvusi *Tauro* gamyklos ekonomistė ir buvęs fizinio lavinimo mokytojas nusipirko žemės ir įsiveisė spanguolyną. Pasiškviėtė konsultantą, jau lietuvių, ir ką šis

nuvažiavęs pamatė? Išvydo sukaltą 1 m aukščio, 3 m ilgio ir 3 m pločio dėžę, o joje užveista spanguolių, kurios gerai auga ir dera. Tik kiek iš tų 9 m² prisiuogaus ūkininkauti nusprendę miestiečiai, ar iš gauto derliaus sugebės išlaikyti savo ūkelių?

Šie konsultanto klausimai sutrikdė spanguolių augintojus. Ko gero, netikėtai buvo ir patarimas: baikite krėsti juokus; jeigu norite rimtai ūkininkauti, tai Kelmės rajone kur nors apie Tytuvėnus nusipirkite seną durpyną ir užveiskite 300–400 ha spanguolyną. Galų gale tegul bus 50–100 ha, tik ne sukalta dekoratyvinė dėžė.

Kiaules iškeitė į serbentus

Žmonės amžinai ieško: tai puola auginti ankstyvas bulves, tai agurkus... dažnai blaškosi suklaidinti konsultantų, ypač užsieniečių. Tai jie siūlo auginti raudonuosius Kalifornijos slikius, tai sraiges, kad tik mūsų žmonės neaugintų ir negamintų to, ką geriausiai moka, kuo ne pirmus metus užsiima.

Prie Arimaičių ežero Radviliškio rajone gyvena ūkininkas, kuris iki šiol sėkmingai auginio kiaules. Nauji pastatai, dar naujesnis sandėlis, kuris statytas iš SAPARD programos lėšų. Ūkininkas seniau gaudavo po 500 g priesvorio per parą, sunaudodamas po 5 kg pašarų 1 kg pagamintos mėsos. Aišku, tokie rodikliai nedžiugino, todėl ūkininkas pasikvietė konsultantą, kurio patarimais ir praktine pagalba kiaušinių paros priesvorį pavyko padidinti

Nukelta į 14 p.

Lietuvos sodininkystės ir daržininkystės instituto direktorius Česlovas Bobinas kelionės organizatorę Elena Narušytę ir kitus kelionės dalyvius tuoj pavaišins ekologiškais braškėmis

Pabaiga, pradžia Nr. 13

Stimulą pokalbiui su Chemijos instituto direktoriumi prof. Eimučiu Juzeliūnu suteikė Vilniuje vykusi Teodoro Grothuso elektrochemijos konferencija (*Theodor Grothuss Electrochemistry Conference*), kurios organizacinio komiteto pirmininkas buvo E. Juzeliūnas. Taip pat tai gera proga aptarti ir kai kuriuos Chemijos instituto dirbamus darbus.

Senasis pavadinimas šiandien būtų kaip tik

Buvo laikai, kai Chemijos institutas (tuomet – Chemijos ir cheminės technologijos institutas) turėjo labai aiškia veiklos kryptį – galvanotechniką. Dabar instituto darbų tematika visai kita. Kaip ją apibūdintumėte?

Net ir Teodoro Grothuso elektrochemijos konferencijoje pastebėjome, kad taikomoji metalų elektrochemija, t. y. daugiausia galvanotechnika, natūraliai perėjo į verslo bendrovės – kam kur aktualu. Net ir mūsų instituto darbuotojai, kurie emigravo į JAV, gavo darbo didžiosiose bendrovėse.

Mūsų institutui anksčiau geriau būtų tikęs galvanotechnikos instituto pavadinimas. Tai buvo koordinuojanti mokslo institucija visoje buvusioje Sovietų Sąjungoje ir Europos socialistinėse šalyse. Taip pat buvo plėtojamos ir su galvanotechnika susijusios sritys: koroziniai bandymai, adsorbicija, blizgodarių sintezė. Dabar šiems procesams mes neturime rinkos. Nuo Instituto atsiskyrė firmos, kurios užsiima tų technologijų perdavimu į gamybą.

Šiandien Instituto atliekamų darbų pobūdį labiausiai atitiktų senasis pavadinimas – Chemijos ir che-

Kaip išmokyti mikrobus gydyti metalą (3)

Prof. Eliezeras Gileadis (Tel Avivo universitetas, Izraelis) skaito plenarinį pranešimą

reikalavimai yra griežtesni negu vidutiniškai Lietuvoje. Taip siekiame išlaikyti aukštą lygį. Institute negali dirbti žmogus, nepaskelbęs tarptautinio lygmens publikacijų.

Mikrobai gydo metalą

Kokias naujas proveržio kryptis galima numatyti elektrochemijos srityje, sprendžiant iš „Teodoro Grothuso elektrochemijos konferencijoje“ skaitytų pranešimų?

Korozijos srities tyrinėjimuose perspektyvi biologijos sąveika su elektrocheminiu medžiagų mokslu – tai mikrobiologinės korozijos reiškiniai. Apie tai pranešimą skaitė P. Linhardt iš Austrijos, man taip pat teko tokia garbė. Šiaip mikroorganizmai metalams daro žalą. Ben-

jos. Jeigu iš aplinkos galėtume išskirti mikroorganizmą, kuris pasižymi tuo pačiu „gydymo“ efektu, būtų įmanoma pakeisti toksišką chemikalą. Mūsų bandymai rodo, kad tikrai aliuminio lydiniuose mikroorganizmai telkiasi pažeidimų vietoje ir jas „užgydo“. Tokiems naujos sandūros – mikrobiologijos ir elektrochemijos – darbams pasaulyje skiriama vis daugiau dėmesio. Chemijos institutas tokį projektą darė kartu su Botanikos institutu, kuriame dirba prof. A. Lugauskas, ypač kvalifikuotas mikrobiologijos specialistas. Įgyvendinant šį projektą, išryškėjo labai įdomūs efektai. Tirpaluose tas reiškinys buvo žinomas, o mūsų atrastasis reiškinys atmosferoje – tikra naujovė. Projektą finansavo Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas.

Kita itin perspektyvi kryptis – elektrocheminė medžiagotyra. Antai prof. Klausas Jutneris (Klaus Jüttner) iš Vokietijos konferencijoje dėstė apie deimanto panaudojimą elektrocheminėse sistemose, pavyzdžiui, baterijose, kur vyksta cheminiai virsmai dėl elektros reiškinų. Norint transportuoti elektronus, krūvio pernešimui reikalingi elektrodai. Jų gamyboje chemiškai modifikuotam deimantui numatoma didelė perspektyva. Labai platus deimanto elektrocheminis „langas“, o jei į jį dar įterpsime boro elementų, tai toks elektrodas bus labai daug kam pritaikomas. Iki šiol deimanto elektrocheminė „elgsena“ buvo palyginti menkai žinoma, o K. Jutneris pateikė labai metodišką ir visapusišką tyrimą.

Dvejus metus man yra tekę dirbti vadovaujant profesoriui K. Jutneriui Frankfurte; ten jis yra Karlo Vinklerio (Karl-Winnacker) instituto direktorius. Tai vienas žymiausių elektrochemikų pasaulyje, beje, pagal išsilavinimą K. Jutneris – fizikas.

Didelis darbų ciklas konferencijoje buvo skirtas laidiesiems polimerams. Mūsų Institute labai produktyviai šioje kryptyje dirba habil. dr. Alberto Malinausko grupė. Kartais tuos polimerus vadina sintetinėmis metalais, nes jie iš tiesų elektriniu laidumu beveik prilygsta metalams. Įdomūs objektai. Pastaraisiais metais tam skirta labai daug darbų, o prieš trejetą metų šios temos darbo grupės nariai tapo Nobelio premijos laureatais.

Laimė, kai gali rizikuoti

T. Grothuso vardu pavadinta konferencija baigėsi. Išleisite jai skirtą žurnalą. Kas toliau?

Labai džiaugiuosi, kad garsinamas Lietuvos vardas. Neseniai buvo užsukęs vienas leidėjas, pamėgino apskaiciuoti, kiek Lietuvos vardas minimas pasaulyje. Nutarėme, kad mažokai. Per metus ISI žurnaluose ir

Organinės chemijos specialistai – Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. Eugenijus Butkus ir habil. dr. Albertas Malinauskas iš Chemijos instituto

Dr. Gintaras Valinčius (Biochemijos institutas), dr. Ignas Valsiūnas ir dr. Diana Šimkūnaitė (abu iš Chemijos instituto)

leidiniuose paskelbiama 400–500 publikacijų, ir Lietuva visuose paminima. Tačiau tų straipsnių leidėjas neįtraukė. Sutinku, kad Lietuvą garsina krepšinis, bet jei solidus teorinis darbas padaromas ir išspausdinamas Lietuvoje, tai yra mūsų šalies vardo populiarinimas. Vadinas, įsiliejame į labai kultūringų valstybių sąrašą. Mokslą reikia saugoti, nes jo ne tiek daug ir likę. Todėl T. Grothusui Vil-

niuje skirta konferencija – tai Lietuvos garsinimas pasaulyje.

O kas toliau, gerai pasakė Aleksejus Kornyševs iš Didžiosios Britanijos. Jis pažymėjo, kad mes gyvename labai įdomiu laiku. „Pasidairiau ir pamačiau, kad jūs gyvenate pasirinkimo metu. Niekas dar nenusistovėję, galite pasukti į vieną ar kitą pusę – įdomu gyventi“.

Iš tikrųjų stebime, analizuojame situaciją – kur geriau? Žvalgome į Europą, vertiname projektus ir matome, į ką orientuojasi kiti. Taigi laikome ranką ant pulso. Tam konferencijos ir reikalingos, kad pajustumė, kur aktualiausi dalykai.

Kas būdinga: tradicinė metalų elektrochemija visiškai nuėjęsi nuo arenos, beveik nebuvo šios krypties pranešimų. Mat praktika „nuėjo“ į įmones, mokslas plėtojamas, sukuriama aktualios mokslinės ir techninės informacijos. Tačiau įmonėse reikia labai kryptingai dirbti, nes pinigų teikėjams reikia pateikti produktą. Mes, mokslininkai, galime rizikuoti, o ne įmonės. Neseniai kalbėjau su Klaipėdoje statomos naujos įmonės generaliniu direktoriumi, ir jam pasidarė įdomu, koks Chemijos instituto biudžetas. Kai pasakiau, jis pareiškė galįs į mūsų veiklą investuoti kone antra tiek, jei sukursime ultravioletui ir deguoniui nelaidžius plastikinius indus, į kuriuos supakuoti maisto produktai nekeistų skoninių savybių.

Sutikote?

Didelė rizika, kad galime ir nesukurti. Jei būtų paprasta, tai jau būtų padaryta. Tad investuoti milijonai

Dr. Henrikas Cesiulis (Vilniaus universitetas, Chemijos fakultetas) per kavos pertraukėlę šnekučiuojasi su prof. Pavelu Kuleša (Varšuvos universitetas, Lenkija)

minės technologijos institutas. Mat iš dabartinio pavadinimo išmestas žodis *technologija*. O juk didelė mūsų dabartinės veiklos dalis siejasi su technologija. Tai ekologinė chemija, brangiųjų metalų regeneravimas, paviršiaus technologijos, medžiagų atsparumo bandymai. Atliekame darbus pagal Lietuvos įmonių (pvz., *Snaigė, Achema, Vilniaus Vingis, Ekranas, Katra, Lietuvos elektrinė, Statybinių medžiagų sertifikavimo centras*) bei užsienio firmų (pvz., *Toyota Motor Corp., Ebara-Udylite, Lam Research Corporation, Enthone-OMI, Aviakon*) užsakymus. Taigi technologinė veikla Institute užima reikšmingą vietą.

Chemijos srityje Institute labai kvalifikuotai dirba grupė elitinių mokslininkų, jie tikrai gerai cituojami tarptautinėje spaudoje. Institute vidiniai moksliniai

dras nuostolis dėl metalų korozijos industrinėse šalyse siekia 4–6 proc. BVP, 1998 m. JAV sudarė 276 mlrd. dolerių. Tai štai didelė šių nuostolių dalis priklauso nuo mikroorganizmų veiklos. Lietuvoje mes kartu su profesoriumi Albinu Lugausku iš Botanikos instituto išskyrėme iš gamtinės aplinkos apie 170 mikroorganizmų rūšių ir nustatėme, kad kai kurie iš jų yra ne metalo gadintojai, o „gydytojai“.

Vadinas, reikia kurti tų mikroorganizmų „plantacijas“, juos auginti?

Taip. Idėja tokia. Pasaulis krato si šešiavalencio chromo, todėl pagal ES direktyvą nuo 2007 m. viename automobilyje jo negalės būti daugiau kaip 2 g. Mat šešiavalentis chromas kenkia aplinkai ir žmogaus sveikatai. Tačiau jis puikiai „gydo“ mechaniškai pažeistą metalo paviršių ir apsaugo nuo tolesnės korozii-

gali neduoti norimo rezultato. Pramonė bijo rizikos, o valstybinis institutas gali ir rizikuoti.

Aciiū, Profesoriau, už išsakytais mintis. Leiskite palinkėti sėkmės, propaguojant T. Grothuso vardą. Sėkmės Jūsų institutui skverbiantis į naujus mokslus ir taip pasaulyje populiarinant Lietuva.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

Vilniuje baigiantis *Teodoro Grothuso elektrochemijos konferencijai* viešbutyje *Grotthuss* buvo surengta apskritojo stalo diskusija, kurioje dalyvavo konferencijos organizacinio komiteto narys, Teodoro Grothuso fondo valdybos pirmininkas prof. Algirdas Vaškelis ir fondo valdybos nariai: Vilniaus universiteto Imunologijos instituto direktorius prof. Vytautas Antanas Tamošiūnas, Teodoro Grothuso palikuonys verslininkai iš Vokietijos Zygfrydas fon Grothusas (Siegfried von Grotthuss) ir Haris fon Grothusas (Harri von Grotthuss), taip pat Marija Čiurlienė, Niujorko politechnikos universiteto mokslo istorijos ir technologijų katedros vedėjas prof. Romualdas Šviedrys ir Lietuvos mokslo istorikų ir filosofų asociacijos prezidentas prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis.

Šis vardas vertas daugiau

A. Vaškelis. Vienas svarbių šios konferencijos rezultatų – tarptautiniu mastu labai garsinamas T. Grothusas. Turime pripažinti, kad iki šiol mokslo pasaulyje šis vardas buvo žinomas toli gražu nepakankamai. Bent jau ne tiek, kiek verta ši asmenybė.

Z. fon Grothusas. Noriu atkreipti dėmesį į štai ką – kiek supratau iš konferencijos dalyvių pranešimų. Tik dabar daugelis elektrochemikų pradeda gilintis į T. Grothuso darbus ir suvokti, ką šis mokslininkas teigė savo idėjomis ar net vien užuominomis. Tiesa, T. Grothuso vartoti to meto moksliniai terminai ne visada atitinka mūsų laikų terminus, bet jo pastebėti reiškiniai ir išsakytos idėjos tik dabar pradeda suvokti.

A. Vaškelis. Labai teisinga mintis, nes iš tiesų skaityti T. Grothuso darbus mūsų laikų mokslininkams nėra labai lengva. Tai visai kita mokslo kalba, visai kita terminija, nes per daugiau kaip 200 metų daug kas pakito. Tačiau T. Grothuso raštuose yra tokių minčių, kurias puikiausiai galima ir dabar pritaikyti.

Haris fon Grothusas. Teko kalbėtis su keliais profesoriais iš įvairių šalių, ir jie puikiai supranta, kokiomis sąlygomis teko darbuotis T. Grothusui prieš 200 metų. Dabar prireikus bet kurios darbo priemonės, nesunkiai gali užsakyti, nusiųsti žinutę, ir visa tai bus pristatyta tiesiai į laboratoriją. T. Grothusui iš Paryžiaus į Gedučius teko vežtis vakuuminių siurblių. Per kelionę sudužo kai kurios siurblio dalys, ir T. Grothusas negalėjo tiksliai atlikti kai kurių eksperimentų. Mokslininkas dėl to labai krintosi. Daugelį eksperimentų techniškai tiesiog sunku atlikti, ir T. Grothusui tai buvo akivaizdu.

A. Vaškelis. Dirbdamas Gedučiuose, savo dvarelyje, kur nebuvo jokių mokslui tinkamų įrankių, T. Grothusas juos parsigabeno. Todėl stebėtina, kad tokiomis sąlygomis pavyko tiek daug nuveikti.

Z. fon Grothusas. Nepamirškime ir T. Grothuso amžiaus, žuvo 36 metų, o tiek, kiek padarė galėtų neužtekti ir trijų žmogaus gyvenimų.

Užpildyti tautoje atsirusią tuštumą

ML. Kad ir ką sakytume, mūsų tauta dar tebeieško savo tapatumo. No-

Kai įžymybės palikuonys bendradarbiauja su mokslininkais (2)

Prie apskritojo stalo „Grotthuss“ viešbutyje: prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis, prof. Romualdas Šviedrys, Vytautas Antanas Tamošiūnas, Zygfrydas fon Grothusas, Marija Čiurlienė, prof. Algirdas Vaškelis ir Haris fon Grothusas

rėdami save suvokti, turime gilintis į savo krašto ir jame gyvenusių žmonių patirtį. Tačiau net ir to mažai, nes be plataus tarptautinio konteksto – istorinio ir dabartinio, europinio – tos tapatybės paieškos būtų bevaisės. Save pažinti tauta gali tik lygindamasi su kitomis tautomis. Šiandien jau nepakanka lindėti savo tautiniame kiaute, kaip kad ir buvo, lietuvių tautą suvokiant kaip valstietiškos kultūros atstovę. Pribrendo metas suvokti, kad lietuvių suvokimas yra daug sudėtingesnis dalykas ir aprėpia ne vien valstietiško tautos lygmenį. Mūsų protėviai toli gražu buvo ne vien žemdirbiai. Mūsų tautos ir valstybės praeityje buvo pakankamai europietiško, kuriuo šiandien taip norime papildyti ir savo tautos praeityje susidariusią tuštumą.

Štai kodėl mums toks svarbus T. Grothuso vardas ir visa jo veikla. Todėl „Mokslo Lietuvoje“ mes tiek daug vietos skiriame šiai asmenybei ne prieš šiais, ne tik minint iškilmingas sukaktis.

H. fon Grothusas. Todėl mes visi kartu turime to siekti. Lietuva – kraštas, kuriame nėra didesnių žemės turty. Kad Lietuva būtų visavertė valstybė, ji gali eiti tik vienu – gero išsilavinimo ir mokslo – keliu. Žmogiškąjį veiksnį būtina kuo labiau ugdyti ir plėtoti.

Ta prasme norėčiau pažymėti, kad *Mokslo Lietuvos* darbas yra labai svarbus ir vertingas. Kas iš visų šių puikių mūsų minčių beliktų, jei jos nebūtų užfiksuotos, pagarsintos ir išplatintos. Naudodamasis proga, norėčiau padėkoti *Mokslo Lietuvai* už šį visiems svarbų darbą.

ML. Malonu, kad kuklios laikraščio pastangos nelieka nepastebėtos, kartais net ir už Lietuvos ribų. Tai irgi veržimosi iš ankšto kiaučio rezultatas. Ačiū už gerą žodį.

Vilniaus universiteto Imunologijos instituto direktorius Vytautas Antanas Tamošiūnas ir Zygfrydas fon Grothusas

Kai neatsiranda palikuonių

V. A. Tamošiūnas. Šiais metais Lietuvoje minimos Mikalojaus Konstantino Čiurlionio 130-osios gimimo metinės. Muzikoje, menuose mūsų istorijos ir atminties gaivinimas lyg ir savaime suprantamas. Mokslo srityje viso to esama daug mažiau. Klausydamasis šios apskritojo stalo diskusijos, prisiminiau, kad prieš porą šimtų metų Lietuvoje, Vilniaus universitete, dirbo labai žymūs imunologai. Tuo metu ypač garsėjo prof. Juozapas Frankas, kuriam Vilniaus senamiestyje pastatytas paminklas. J. Frankas Vilniuje su Vilniaus universiteto prof. Augustu Liudviku Bekiu (August Ludvik Becu) įkūrė Vakcinacijos institutą. Jau neminiu kitų labai išpūdingų šio mokslininko ir gydytojo darbų bei nuopelnų.

A. L. Bekiu parašė pirmą veikalą apie vakcinaciją, kai Anglijoje, gal tiksliau Škotijoje, Eduardas Dženeris (Eduard Jenner, 1749–1823 m.) atliko dar tik pirmuosius vakcinacijos eksperimentus. A. L. Bekiu bemat šį skotą aplankė 1803 m., ištyrė skiepijimą nuo raupų ir tais pačiais metais aprašė savo veikale *Apie vakciną arba vadinamuosius karvių raupus*.

Tačiau šios tarptautinės mokslo įžymybės gerokai primirštos, jas žino tik labai nedaug specialistų. Gerai, kad Zygfrydo, Hario ir Michaelio fon Grothuso iniciatyva buvo įkurtas Teodoro Grothuso fondas, kuris ir garsina šio mokslininko vardą. Jei būtų įkurti kiti panašūs fondai, tai garsėtų ir J. Franko, A. L. Bekiu ir daugelio kitų žymių mokslininkų vardai.

Deja, neatsirado šių asmenybių palikuonių, kurie domėtųsi savo pirmtakų gyvenimu ir atliktais darbais. Todėl tie vardai ir šiek tiek

skendi užmarštyje. Labai svarbu, kad atsirastų žmoniu, kurie nušluostytų užmaršties dulkes nuo praecities asmenybių veidų. T. Grothuso atveju matau labai gražų mokslo žmonių ir žymios asmenybės palikuonių, giminių bendradarbiavimą.

A. Vaškelis. T. Grothuso vardas aktualus ne vien dėl to, kad kažkas rūpintųsi jo palikimu ir garsinimu. Kai kurie T. Grothuso darbai yra iš tiesų geri ir garsūs. Sutinku, kad prof. V. A. Tamošiūno paminėtieji mokslininkai yra labai iškilūs, galėčiau priminti ir dar keletą vardų. Kad ir Andriaus Sniadeckio. Dar gyvas jis buvo gana gerai žinomas mokslo aplinkoje, paliko reikšmingų darbų. Ir vis dėlto A. Sniadeckis neprilygsta T. Grothusui. Vertinu istoriniu požiūriu, pagal atradimų reikšmę, jų naujumą savo meto mokslui. Bent taip man atrodo vertinant iš laiko perspektyvos.

Romualdas Šviedrys. A. Sniadeckis atrado spėjama naują cheminį elementą, bet šis buvo paneigtas Paryžiaus mokslo autoritetų. Mokslininkas neišdrįso kovoti už savo atradimą. Štai ką reiškia gyventi mokslo periferijoje. Po 30 metų pasirodė, kad A. Sniadeckis buvo teisus. Deja, tas elementas buvo pavadintas jau ne jo vardu.

V. A. Tamošiūnas. Noriu prisidėti prie H. fon Grothuso pasakytos minties, kaip svarbu garsinti savo krašto mokslo žmonių laimėjimus, o be iniciatyvių žmonių visa tai būtų sunkiai įmanoma. Norėčiau pagirti ponios Marijos Čiurlienės pastangas suburti Teodoro Grothuso fondą. Ši veikla buvo gana plačiai išplėta, galima sakyti, atvedė ir prie didelės tarptautinės *Teodoro Grothuso elektrochemikų konferencijos* Vilniuje. Žinoma, tai ir didelis Chemijos instituto nuopelnas. Jau nekalbu apie prof.

Juozo Algimanto Krikštopaičio indėlių T. Grothuso garsinimą, nes profesorius drąsiai galėčiau pavadinti T. Grothuso gyvenimo ir mokslinės veiklos gvają enciklopedija. Aišku, negalima pamiršti ir abiejų T. Grothuso fondo valdybos pirmininkų, buvusio – akad. Benedikto Juodkos ir dabartinio – Lietuvos MA korespondento A. Vaškeliu nuopelnų.

Jaučiasi pusiau lietuviais

ML. Iš tiesų šiuo atveju galima pastebėti labai gražią ir ne tokią jau dažną mokslo žmonių ir žymaus mokslininko giminės narių, palikuonių simbiozę. Teodoro Grothuso fondas ir yra to bendradarbiavimo epicentras. Naudodamasis proga, vis dėlto paklausu baronų fon Grothusų: ar toks nuolatinis noras jus pasitelkti mūsų mokslininkų projektams, tegul ir garsinant Jūsų tolimo giminaičio T. Grothuso vardą, nevargina, kartais neatrodo gal pernelyg įkyrus?

H. fon Grothusas. Net negalėčiau pasakyti, kaip tai galėtų mus varginti, nes mes visvien esame pusiau lietuviai – mūsų mama yra tikra lietuvė, kurios gyslose nėra jokio kito kraujo. Taigi mes jaučiame Lietuvai ir lietuviams labai daug sentimentų. Lietuvoje gyvena daug mūsų giminaičių iš mamos ir tėvelio pusės, su savo giminėmis mieliai bendraujame. Visada malonu atvykti į Vilnių. Tas atvykimas ir bendravimas labai praturtina, nes bendraujame intelektualioje aplinkoje, su profesūra. Labai praturtėjame dvasiškai. Tad ir šis nuolatinis bendravimas ne tik mūsų nevargina, bet už visa tai lietuviams esame labai dėkingi.

Prof. Klausas Jutneris (Klaus Jüttner) manęs paklausė: ar Jums neatrodo keista, kad dalyvaujate konferencijoje, kuri pavadinta jūsų vardu? Žinoma, tai gana savotiškas jausmas. Per daug išdidūs gal ir neturėtume jaustis, bet šiek tiek vis dėlto didžiuojames.

Juozas Algimantas Krikštopaitis. Baronų fon Grothusų giminė istoriškai labai susijusi ne tik su Kuršo intelektualiaja visuomene, bet ir su Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija. Šios giminės atstovai buvo LDK politiniai veikėjai, daug nusipelnę valstybei. Nebūtinai jie turėjo save vadinti lietuviais, bet jie buvo Lietuvos valstybės kultūros dalis, jautėsi šios valstybės ir žemės atstovais. Tai labai svarbu, norint suprasti šios giminės svarbą ir vietą mūsų valstybės istorijoje.

Tai, kad baronai Zygfrydas ir Haris fon Grothusai dalyvauja šioje konferencijoje ir kad nuolat nori būti su mumis, yra labai svarbu. Mes visi kartu esame tarsi viena šeima, gyvendami toje pačioje žemėje, išsivystę kaip bendros kultūros subjektai.

*Bus daugiau
Kalbėjosi Gediminas Zemlickas*

Temų pokalbiui nestinga: Haris fon Grothusas, prof. Juozas Algimantas Krikštopaitis ir prof. Romualdas Šviedrys

Kad aplinkos apsauga nebūtų rezistencinė veikla

„Vedami vidinės išminties, privalome savo dalele papildyti pasaulio didžiąją mozaiką“ – KTU prof. J. K. Staniškis

Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus vardinę aplinkosaugos premiją šiemet skyrė Kauno technologijos universiteto (KTU) Aplinkos inžinerijos instituto direktoriui profesorius Jurgiui Kazimierui Staniškiui. Taip įvertintas darbų ciklas *Švaresnės gamybos, technologinių inovacijų kūrimas ir diegimas Lietuvos pramonėje 1994–2004 metais*.

1992 m. įsteigta V. Adamkaus premija aplinkosaugos veiklai Lietuvoje skatinti skiriama už svarbius teorinius ir praktinius darbus ekologijos srityje, svarbių aplinkosaugos projektų įgyvendinimą bei itin aktyvią organizacinę bei visuomeninę veiklą, susijusią su aplinkosauga. Šių metų konkurso premijai gauti tema buvo *Aplinkai palankių technologijų diegimas*. Atrankai pateikti 23 darbai iš Alytaus, Joniškio, Kauno, Kelmės, Pasvalio, Panevėžio, Tauragės, Šiaulių ir Vilniaus. Birželio 9 d. teikdamas premiją V. Adamkus paragino Lietuvos žmones daugiau dėmesio skirti juos supančiai aplinkai ir gamtai. Prezidentas pabrėžė, kad kaip ir anksčiau, kai premija buvo įsteigta, taip ir šiandien aplinkosauga labiau primena rezistencinę veiklą, nes žmogiškasis idealizmas kovoja su ekonominiu pragmatizmu.

Keturių dešimtmečių kelias

Prof. J. K. Staniškis KTU dirba nuo 1965 m., kai baigė šią aukštąją mokyklą. Pradėjo dirbti asistentu, apgynęs mokslų kandidato (dabar – daktaro) disertaciją tapo docentu, buvo renkamas dekanu, katedros vedėju. 1984 m. Maskvoje apgynė habilituoto daktaro disertaciją biotechnologinių procesų modeliavimo ir valdymo klausimais, greitai pelnė profesoriaus vardą. Prieš keturiolika metų J. K. Staniškio iniciatyva KTU įkurtas Aplinkos inžinerijos institutas (APINI). Tai pirmoji tokio tipo institucija Baltijos šalyse, kur panaudojant sistemų teorijos ir prevencijos principus išplėtotas sisteminius požiūris į aplinkos apsaugos problemų sprendimą. Visus tuos metus APINI vadovaujantis profesorius vienas pirmųjų buvusioje Sovietų Sąjungoje ir Vidurio Europoje pradėjo diegti švaresnės gamybos ir taršos prevencijos strategiją. Ši strategija, priešingai nei įvairios aplinkos apsaugos ir valdymo technologijos, leidžia išspręsti pramonės įmonių bei kitų organizacijų aplinkos apsaugos problemas sumažinant taršą jos susidarymo šaltinyje ekonomiškai apsimokančiais metodais. Kartu su Lundo universitetu (Švedija) bei RenDan AS (Danija) 1993 m. pradėjo pirmą švaresnės gamybos projektą Lietuvoje, kuriame dalyvauti buvo pakviestos 8 labiausiai aplinką teršiančios Kauno įmonės. 1994 m., remiant Pasaulio aplinkos centrui (JAV), profesorius APINI įkūrė Taršos prevencijos centrą. Jame atliktas didžiulis darbas sisteminiu požiūriu plėtojant švaresnės gamybos ar taršos prevencijos metodą ir diegiant jį Lietuvos pramonės įmonėse. Per 60 Lietuvos didžiausių pramonės įmonių įdiegti švaresnės gamybos diegimo galimybių įvertinimo sistema, kuri padėjo labai pagerinti jų aplinkos apsaugos veiksmingumą ir gauti ekonominės naudos. Greitai ši veikla buvo labai teigiamai įvertinta Europoje – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organi-

Prof. Jurgiui Kazimierui Staniškiui įteikus Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus vardinę aplinkosaugos premiją

zacija (*Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD*) APINI Taršos prevencijos centrą ir panašų padalinį Čekijoje pripažino geriausiais šios srities centrais Vidurio ir Rytų Europoje. KTU prof. J. K. Staniškio darbas įvertintas šios organizacijos bei įvairių Jungtinių Tautų (JT) institucijų. Jis tapo šių organizacijų ekspertu prevencinių strategijų klausimais.

Ekonominė nauda – 33 milijonai litų

„Kadangi Lietuvoje nepakako lėšų aplinkosaugos projektams, J. K. Staniškio iniciatyva Šiaurės šalių aplinkos apsaugos finansų korporacija (*Nordic Environment Finance Corporation – NEFCO*) 1998 m. Baltijos šalims įsteigė lengvatinę kreditinę liniją švaresnės gamybos projektams diegti. Pagal APINI parengtą metodiką 69 Lietuvos įmonėse įdiegta 141 inovacija. Jų investicijos viršija 57 milijonus litų, o jų metinis ekonominis efektas – daugiau kaip 33 milijonus litų“, – pasakojo Instituto vadovas.

Prof. J. K. Staniškio išplėtotą prevencinių švaresnės gamybos identifikavimo, įvertinimo ir finansavimo metodiką buvo teigiamai įvertinta JT organizacijose kaip viena veiksmingiausių pasaulyje. Ją profesorius kartu su kolegomis pristatė knygoje *Švaresnės gamybos koncepcija ir jos taikymas*, taip pat dalyvavo JT organizacijų rengtose švaresnės gamybos skleidimo misijoje bei tyrimuose Armėnijoje, Azerbaidžane, Kazachstane, Kirgizijoje, Makedonijoje, Moldovoje, Rusijoje, Ukrainoje, Vengrijoje, Lenkijoje, Zimbabvėje, Tanzanijoje, Ugandoje, Vietname, Tailandė, Nikaragvoje, Gvatemaloje ir Kinijoje. Beje, prof. J. K. Staniškis vadovavo (arba koordinavo) 56 tarptautiniams projektams ir programoms.

Integruojant mokslinius tyrimus ir studijas, prof. J. K. Staniškio sumanymu Baltijos šalių technikos universitetų konsorciumas BALTECH parengė tarptautinę magistro studijų programą *Švarioji gamyba ir aplinkos vadyba*. Jai profesorius parengė 4 naujus kursus iš švaresnės gamybos ir aplinkos vadybos srities. Svarus jo

nuopelnas rengiant aukštos kvalifikacijos specialistus. Šiam KTU mokslininkui vadovaujant apginta 11 daktaro disertacijų ir dar 4 parengtos ginti. Profesorius su bendraautoriais sukaupė mokslines žinias ir patirtį yra apibendrinęs šešiose knygose. Iš jų populiariausia – 2002 m. kartu su bendraautoriais paskelbta knyga *Švaresnės gamybos koncepcija ir jos taikymas*; ji išversta į anglų, rusų, vietnamiečių, ispanų ir kinų kalbas.

„Vienas iš trijų banginių, ant kurių laikosi KTU mokslas“

Taip sakė Universiteto rektorius prof. Ramutis Bansevicius, kalbėdamas apie prof. J. K. Staniškį. Už darbų ciklą *Prevencinių aplinkos apsaugos strategijų išvystymas ir diegimas Lietuvos pramonėje 1991–2003 metais* pavasarį jam įteikta Lietuvos mokslo premija. Premijų laureato (V. Adamkaus premija – ketvirtasis šio vieno žymiausių šalies mokslininkų nacionalinis įvertinimas; 1979 m. su docentais Vytautu Aleksa ir Sigitu Dailide už vadovėlius studentams bei 1988 m. drauge su prof. Henriku Pranevičiumi pelnė respublikinę ir valstybinę premijas) pagerbimo kalbose ne kartą buvo minimas žodis *pradininkas*.

„Vienu didžiausių pasiekimų laikau tai, kad prieš 15 metų vienas įkūręs institutą, šiandien esu apsuptas 30 jaunų žmonių, kurie nesiblaško po pasaulį, o kuria savo ir savo šalies ateitį čia, Lietuvoje“, – sakė prof. J. K. Staniškis.

Subūręs jauną tyrinėtojų kolekty-

Prof. Jurgis Kazimieras Staniškis supranta, kad gamintojų ir vartotojų sąmoningumą ugdyti reikia ne vienus metus

va, profesorius išplėtojo unikalią prevencinių aplinkos apsaugos sistemų tyrimų mokslinę mokyklą, kuri laimėjo Europos Sąjungos 5-osios Bendrosios programos (*Framework 5*) konkursą *Centre of Excellence (Tobulumo centras)*. Be to, prof. J. K. Staniškis dalyvavo rengiant daugelį tarptautinių bei nacionalinių strategijų ir programų (pavyzdžiui, *Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga, Ilgalaikė Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtotės iki 2015 metų strategija, Subalansuotos pramonės plėtros programa* ir kitos).

Prof. J. K. Staniškis buvo iniciatorius kuriant naują aplinkos inžinerijos mokslo kryptį Lietuvoje, steigiant mokslo žurnalą *Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba*; jo steigėjai yra KTU, VDU, VU, LŽŪU, KU, Lietuvos energetikos institutas ir Lietuvos pramonininkų konfederacijos Inžinerinės ekologijos asociacija. APINI vadovas nuo pat pradžių yra minėto žurnalo vyriausiasis redaktorius.

VDU aplinkotyros katedros vedėjas prof. Romualdas Juknys savo kalboje ypač išskyrė „asmeninį prof. J. K. Staniškio indėlį sprendžiant itin aktualius teorinius ir praktinius pramonės darnios plėtros, pagrįstos veiksmingu gamtos išteklių naudojimu ir aplinkos taršos prevencija, klausimus. Jis taip pat atkreipė dėmesį, kad profesorius sukūrė šiuolaikišką pramonės ekologizavimo mokyklą, o tai užtikrina jo iškeltų idėjų ir vykdomų darbų tęstinumą“.

KTU prof. Jurgis Kazimieras Staniškis švaresnės gamybos diegimo klausimais koordinavo 56 tarptautinius projektus bei programas, kurių paskutinioji baigta Kinijoje

Svarbiausia – sąmoningumas

„Vienas iš svarbiausių rinkos dalyvių yra vartotojas. Taigi dabartinės ES koncepcija yra subalansuotas vartojimas. Mes turime suvokti, kad kiekvienam daiktui pagaminti reikia labai daug gamtos išteklių. Tarkime, 300 gramų gaminiui pagaminti reikia apie 50 kg, o gal ir daugiau iš gamtos paimtų medžiagų, nuo kurių didžioji dalis – atliekos. Jeigu tokia prekė yra prastos kokybės, ją greitai iš-

mesite ir pirksite naują, jeigu geros – naudosite daugelį metų. Taigi, jei vartotojas bus sąmoningas ir nepirks blogo gaminio, tai sužlugdysime pramonę, gaminančią šlamštą ir žalojančią gamtą ir mus“, – teigė prof. J. K. Staniškis. Jo nuomone, reikia sąmoninti gamintojus, iš kurių ne visi žino apie švaresnės gamybos procesus ir gaminius. Vartotojus būtina šviesti jau nuo darželio. „Mada skatina vartojimą, o vartotojas skatina neteisingą, nesubalansuotą išteklių naudojimą, – pabrėžė šiandienos tendencijas prof. J. K. Staniškis. – Problema ta, kad joks gamintojas už gamtos išteklių nemoka tikrosios kainos, todėl jam apsimoka gaminti daug, bet prastų daiktų, ir mada tai skatina. Pagal subalansuoto vartojimo strategiją reikėtų gaminti ilgai galiojančius daiktus. Prisiminkime mūsų tėvų, senelių laikus, kai siūdavo, persiūdavo, išversdavo iš blogosios į gerąją pusę ir vėl persiūdavo drabužius. Juos vilkėdavo kelios kartos. Tai ekologiškas vartojimas“. KTU mokslininkas mano, kad, be visų ES direktyvų, būtina keisti ir vartojimą. Vartotojas, pasirinkdamas daiktą, turi skatinti švaresnę gamybą.

Įvairialypė asmenybė

2005-uosius prof. J. K. Staniškis laiko viena iš svarbiausių savo 61 metų gyvenimo istorijoje. KTU vykusiose iškilnėse laureatas sulaukė daugybės sveikinimų. Vienas maloniausių – profesorius dukros Vytauto Didžio-

jo universiteto Menotyros katedros vedėjos mokslų daktarės docentės Jurgitos Staniškytės iškilus žodis. Gal todėl, kad J. K. Staniškis – ne „sausas“ mokslininkas, o įvairialypė asmenybė. Jis beveik dešimtmetį dainavo KTU akademiniam chore *Jaunystė* (sodrus jo baritonas skambėjo ir Bulgarijoje vykusiame pasaulio jaunimo festivalyje). Tad duktė po stažuotės JAV Nord West universitete galutinai pasirinko menininkės kelią. Bet brandina ir mokslininkės dalią...

„Pasaulis yra visos žmonijos kūrinys, todėl kiekvienas žmogus, vedamas savo vidinės išminties, privalo spręsti savo galvosūkių dalelę, kurią jis galėtų įklijuoti į didžiąją pasaulio mozaiką. Reikalinga kiekviena mažiausia mozaikos dalelė, nes kitaip nebus paveikslas. Todėl visuomenė turi imtis pasaulio gamtos išsaugojimo veiklos, nes ji šį darbą tikrai pastebės ir įvertins, o tai bus didžiausia dovana dabartinei žmonijai ir ateinančioms kartoms“, – įsitikinęs vienas žymiausių Lietuvos mokslo vyrų KTU profesorius Jurgis Kazimieras Staniškis.

Dr. Vilius Misevičius

Liepos mėnesį Lietuvos mokslų akademijos bibliotekoje vyko Lietuvos energetikos instituto direktoriaus prof. Eugenijaus Ušpuro 50-mečiui skirta jubiliejinė paroda. Be mokslininko veiklą atspindinčių eksponatų – knygų, monografijų, reikšmingiausių straipsnių, – parodoje galima buvo pamatyti E. Ušpuro sukauptas Lietuvos pašto ženklų kolekcijas, už kurias jis pelnė tarptautinius apdovanojimus.

Kaip įprasta, atidarant parodą, su Eugenijaus Ušpuro gyvenimu ir veikla supažindino Lietuvos MA bibliotekos direktorius Juozas Marcinkevičius.

Jubiliatui buvo lemta gimti 1955 m. liepos 24 d. Irkutsko srityje iš Jonišio krašto kilusio tremtinio – miško kirtėjo Vytauto Ušpuro ir vietinės mokytojos šeimoje. 1962 m. Ušpurų šeima grįžo į Lietuvą. 1972 m. E. Ušpurus baigė Naujosios Akmenės I vidurinę mokyklą, įstojo į Vilniaus universitetą studijuoti matematiką. 1977 m. baigė universitetą ir buvo paskirtas į tuometinį Lietuvos MA Fizikinių-techninių energetikos problemų institutą (FTEPI). Dirbo inžinieriumi, stažuotoju tyrinėtoju ir jaunesniu moksliniu bendradarbiu. 1982–1985 m. mokėsi Instituto aspirantūroje, o 1986 m. apgynė technikos mokslų kandidato (dabar – dak-

Gimęs po Liūto ženklų

Jubiliatą Eugenijų Ušpurą (trečias iš kairės) pagerbė akademikai Jurgis Vilemas ir Zenonas Rokus Rudzikas, Lietuvos MA bibliotekos direktorius Juozas Marcinkevičius, jubilato žmona Natalija ir Bibliotekos direktoriaus pavaduotojas Povilas Saudargas

Jubilatas yra Ignalinos AE Saugos komiteto pirmininkas, Lietuvos mokslinių ir techninių paramos organizacijų koordinacinės tarybos, Lietuvos branduolinės saugos konsultacijų komiteto, Lietuvos branduolinės energetikos asociacijos valdybos, ES INTAS programinės mokslinės tarybos, Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo mokslinių ekspertų komiteto, daugelio mokslo žurnalų redakcinių kolegijų narys.

liato ir kolegijos savybę: ko nors ėmėsis, jis visada padaro iki galo. Kartais net daugiau, negu galima tikėtis. Matematikas, atėjęs po Vilniaus universiteto į techninės pakraipos institutą, vis dėlto sugebėjo prisitaikyti prie techninio profilio mokslinių tyrimų, nors toli gražu ne visiems tai sekėsi padaryti. E. Ušpurus gana lengvai rado bendrą kalbą su inžinieriais ir eksperimentatoriais.

J. Vilemas prisiminė, kaip 1985 m. jauni mokslininkai ir inžinieriai, tarp jų ir E. Ušpurus, ėmėsi organizuoti sąjunginę jaunųjų mokslininkų, dirbančių branduolinės inžinerijos srityje, konferenciją. Daug kam tai atrodė neįmanoma, nes žmonių, kurie tiesiogiai būtų dirbę branduolinės energetikos srityje, institute buvo labai nedaug. Ignalinos AE projekto ir statė, mokslinį aprūpinimą teikė juk ne Lietuvos, bet visos tuometinės Tarybų Sąjungos pajėgos. Tiesa, jau veikė TSRS Branduolinės energijos draugija, kuri buvo tokios pat Europos Sąjungos draugijos sudėtinė dalis. Toje draugijoje buvo ir Lietuvos atstovų – jaunų Ignalinos AE inžinierių ir Fizikinių-techninių energetikos problemų instituto mokslininkų. E. Ušpurus kaip tik ir buvo vienas iš tos draugijos aktyviųjų narių bei sąjunginės konferencijos organizatorių.

Visų nuostabai, jaunimo surengtoji konferencija buvo viena sėkmingiausių iš organizuotų Institute. Nuo tada jaunieji mokslininkai, pasak J. Vilemo, pradėjo ištraukti į tikrus Lietuvos branduolinės energetikos reikalus, t. y. svarbius Ignalinos AE darbus. Dėl to šiandien Lietuva turi teorinių ir eksperimentinių tyrimų grupę, kuri, akademiškai teigimu, nenusileidžia geriausioms tos krypties Europos branduolinių centrų tyrimų grupėms. Šiuo metu Ignalinos AE, jei tik prireikia mokslinių paslaugų, didele dalimi naudojasi Lietuvos mokslininkų pasiūlymais ir tyrimų rezultatais. Šie mokslininkai išaugo dirbdami daugiausia su E. Ušpuro vadovaujama grupe.

Pasak J. Vilemo, E. Ušpurus buvo jo geriausias aspirantas, jis – tikras kolektyvinio darbo šalininkas, mokantis telkti žmones, tad visi kartu dirbantys daug padarė. Vadovavimą Institutui akademikas J. Vilemas tvirtina perdavęs j labai patikimas rankas.

Lietuvos energetikos instituto direktoriaus pavaduotojas dr. Rimantas Levinskas prisiminė, kaip atėję į institutą kartu su E. Ušpuru, į tuometinio instituto gyvenimą įnešė ir tam tikros jaunatviškos energijos. R. Le-

vinšką žavėjo kolegijos ir bendraminčių didelis reiklumas sau ir kitiems – nebūtų gimęs po Liūto ženklų. Į darbą ir dabar ateina anksčiausiai, išėina vėliausiai. Tapęs Instituto tarybos pirmininku, E. Ušpurus stengėsi savo vadovautos laboratorijos modelį įdiegti visam Institutui. E. Ušpuro laboratorija, 30 žmonių, buvo pirmoji Institute, kuri užsidirbo milijoną litų. Parodė, kaip reikia dirbti, tad šiandien Institute jau yra trys laboratorijos, kurios iš šalies užsidirba ne mažiau kaip po milijoną. Netenka stebėtis, kad Energetikos institutas tarp visų mokslo institutų šalyje pirmąją pagal uždirbtų lėšų kiekį.

Prof. Eugenijus Ušpurus apie savo filatelijos kolekcijas pasakoja Vilniaus apskrities centrinio pašto direktoriui Petriui Rutkauskui ir jo padėjėjai Ritai Margelytei

Eugenijaus Ušpuro pašto ženklų kolekcijos pelnė ne vieną tarptautinį apdovanojimą

Puslaidininkų fizikos instituto direktorius, Lietuvos mokslo institutų direktorių konferencijos pirmininkas prof. Steponas Ašmontas, kuris taip pat patyrė tremtinio dalią, jubiliatą E. Ušpurą pasveikino savo sukurtuoju eilėraščių ir įteikė gėlių, panašius į saulėgražas – kaip labiausiai atitinkančias Energetikos instituto įvaizdį.

Džiaugiasi, kad tada neparašė straipsnio

Dėkodamas už sveikinimus jubiliatas tvirtino į tuometinį Fizikinių-techninių problemų institutą patekęs

atsitiktinai. Vilniaus universitete jau buvo pradėjęs matematikos mokslinį darbą. E. Ušpuro diplominio darbo recenzentas buvo Petras Rutkauskas, dabartinis Vilniaus apskrities centrinio pašto direktorius, beje, taip pat dalyvavęs parodos Lietuvos MA bibliotekoje atidarymo iškilmėse. Jis ir pasiūlė iš to diplominio darbo temos parašyti straipsnį į *Lietuvos matematikos rinkinį*. E. Ušpurus dabar džiaugiasi to straipsnio neparašęs, nes tikriausiai ir būtų nuėjęs matematiko keliu. Likimas lėmė savaip.

Į Universiteto diplomantų skirstymą atvažiavo tuomet dar jaunas laboratorijos vedėjas J. Vilemas iš Kauno ir pradėjo agituoti rinktis FTEPI. Pasirinkęs šį institutą E. Ušpurus neapsirikto, nors į Vilnių grįžti ir turėjo nemažai progų.

Pasirodo, ir potraukis filatelijai kilo ne iš karto, būta atsitiktinumo. Sūnums pradėjus rinkti pašto ženklus, tėvui toks rinkimas visko, kas patenka į rankas ir be atrankos, nepatiko. Jeigu rinkti, tai apie savo šalį. Ilgainiui sūnūs nuo filatelijos atšalo, bet pats E. Ušpurus įklimpo iki ausų. Mat pusiaukelėje sustoti nesinorėjo, o filatelija – stiprus užkratas. Daug metų atidavęs kolekcionavimui, įsitikino, kad surinkti ir parengti eksponatus pasaulinei parodai – tai didžiulis darbas, tikrai ne mažesnis už disertacijos ar monografijos parašymą. Bent taip tvirtina pats E. Ušpurus, kuriuo netikėti neturime jokio pagrindo. Svarbiausia – gera idėja, be kurios nėra ir rezultato. Reikia gerai žinoti, ką nori tuo rinkiniu pasauliui pasakyti. O kolekcininkų žurnalų tiražai net lenkia mokslinių žurnalų tiražus.

Kolekcija *Lietuvos pirmoji standartinė pašto ženklų laida ir jos perspausdinimai* pasaulinėje filatelijos parodoje

Lietuvos MA tikrasis narys prof. Jurgis Vilemas Lietuvos energetikos institutą juočiiasi perdavęs j patikimas savo buvusio aspiranto rankas

taro) disertaciją, iki 1993 m. dirbo vyresniu moksliniu bendradarbiu. 1998 m. apgynė technikos mokslų daktaro (habil. dr.) disertaciją.

1994–1999 m. E. Ušpurus Institute ėjo Ignalinos atominės elektrinės (AE) mokslinės saugos analizės grupės vadovo pareigas, o nuo 1999 m. paskirtas Lietuvos energetikos instituto Branduolinių įrenginių saugos laboratorijos vedėju, Instituto vyriausiuoju mokslo darbuotoju. Vėliau išrinktas Energetikos instituto tarybos pirmininku, 2004 m. – Lietuvos energetikos instituto direktoriumi.

Daug jėgų E. Ušpurus skiria pedagoginei veiklai, nuo 1995 m. jis dėsto Kauno technologijos universitete Šilumos ir atomo energetikos katedroje, vadovauja magistrantams. 1998 m. KTU Senatas jam suteikė docento, o 2002 m. – profesoriaus vardą.

E. Ušpurus vadovauja kelių mokslo institucijų doktorantūros komitetams, stažavosi arba skaitė mokslinius pranešimus TSRS Mokslų akademijos Maskvos aukštųjų temperatūrų institute, JAV, Japonijos, Kanados, Olandijos, Prancūzijos, Švedijos, Šveicarijos, Vokietijos mokslinėse laboratorijose, universitetuose ir kitose organizacijose. Parašė tris knygas, paskelbė daugiau kaip 200 mokslinių publikacijų šiluminės fizikos, branduolinės energetikos ir jos saugos klausimais. 2001 m. Lietuvos MA E. Ušpurą išrinko Akademijos nariu ekspertu.

Sveikino savo geriausią aspirantą

Lietuvos MA narių, daugiausia Technikos mokslų skyriaus, jubiliatui skirtas mintis perskaitė Akademijos prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas. Kolegijos išskiria ypatingą E. Ušpuro darbštumą ir kūrybingumą, jo mokslinę ir praktinę veiklą didinant Ignalinos AE saugos pagrindimą ir gerinimą. Šios srities E. Ušpuro veikla praturtino ir mokslą, nors darbai ir buvo nukreipti į praktikos reikmes.

Nuo savęs Lietuvos MA prezidentas Z. R. Rudzikas pridūrė, kad žavisi jubilato jaunatviškumu, energingumu ir kūrybingumu.

Lietuvos energetikos instituto tarybos pirmininkas akad. Jurgis Vilemas atkreipė dėmesį į dar vieną jubi-

3. Kaip laikaisi, ūkininke?

Atkelta iš 9 p. iki 800 g, 1 kg mėsos suvartojant 2,7 kg pašarų. Lyg ir viskas gerai, bet prasidėjo Rusijos krizė, mėsos paklausa mažėjo, kaina krito, ir kiaulių auginimojams atėjo sunkus metas. Ūkininkas pasikonsultavo su vienu kitu ir gavo patarimą: mesk tu tas kiaules ir augink juoduosius serbentus – neturėsi juodo vargo. Visame pasaulyje juodųjų serbentų trūksta, o pirmiausia, girdi, supirks *Anykščių vynas*.

Žmogelis patikėjo patarimais, pasiėmė kone 100 ha žemės ir užsodino įvairiais vaiskrūmiai. Pasistatė sandėlį su šaldytuvu. Išaugino 120 t uogų ir laikė sušaldytas kone visą žiemą – niekam nereikia. *Anykščių vynui* nebereikia, nes ši bendrovė atsiveža koncentratą, tad kam jai vargti su uogomis. Jeigu kas ir sutikdavo pirkti, tai už juokingą kainą – po 40 ct už kilogramą per žiemą išlaikytų sušaldytų uogų. Pasityčiojimas iš augintojo.

Žmogus ilgai spjaudėsi: kvailas buvau, kad prisiklausęs patarimų mečiau auginti kiaules ir ėmiausi auginti uogas... Įkliuvo kaip reikiant. Štai ką reiškia pasikliauti neteisinga prognoze ir neatsakingai dalijamais patarimais. Ūkininkas ir toliau blaškėsi: pamėgino turimus šaldytuvus pritaikyti žuviai šaldyti – nepavyko, pasirodo, šaldytuvai žuviai nepritaikyti.

Kai iš laikrodžio išimi menkiausią ratuką, nelauk, kad jis rodytų tikslų laiką.

Kartais praverčia išmintis: skubėk lėtai

Panašiai bandymų ir klaidų me-

kiti Vakarų Europos valgytojai – po 45 kilogramus.

Kitas dalykas, kiek ta lietuviškoji statistika atspindi tikrovę. Ko gero, ne visai atspindi. Neretai žmogus laiko 6 paršus, o užrašo auginaš vieną. Girdi, pats parduos arba papjaus. Iš kur gali būti tikslumas. Žmonės nepagalvoja, kad statistikos netikslumas gali turėti padarinių ir kitiems ūkininkams. Vienas tų padarinių – Lietuva gauna mažesnes kiaulienos pardavimo kvotas ES šalyse.

Kelmės pieninė iš dangaus malonių nelaukia

Važiuojame naujuoju keliu iš Kelmės į Šiaulius. Žemaitijos aukštuma – žemė ūkininkauti čia nėra palanki. Kai kas sako, kad šiek tiek primena Anglijos kraštovaizdį. Medžiai, miškai – tai važiuojant naujuoju keliu. O traukiant senuoju – daugiau įvairesnio kraštovaizdžio. Labai gražus kraštas.

Atsiveria Kelmės krašto ežerai, prie kurių įrengta daug poilsiaviečių, pirčių ir panašiai. Sako, kad kolūkinio tvarkymosi laikais Šiaulių rajone buvo labai paplitę įvairūs konkursai, o jų rezultatų aptarimas buvo tęsiamas įvairiose pirtelėse. Apie tai vietos žmonių atmintyje išliko daug pasakojimų.

Daug atlikta melioracijos darbų. Vis dėlto Kelmės rajone žemės ūkio intensyvumą melioracija nelabai pakėlė. Kalneliai, pakalnės ir durpžemiai, dėl kurių melioracijos įrenginiai greitai perželdavo, durpnyuose atsiradavo viksvų, krūmokšnių, tad net gretinti negalima su melioracijos

si padėti tiems nedideliems ūkiams, kurie jo pieninei tiekia pieną. Numatyta, kad iki 2007 m. pieninė priims iš ūkininkų pieną sūriams gaminti, bet iki tol, matyt, nelabai sugebės įgyvendinti visus ES keliamus sūrių gamintojams reikalavimus.

Ne kartą yra buvę, kai įvairių įstaigų ir bendrovių vadovai susikviesdavo žemės ūkio konsultantus ir specialistus – dalydavosi mintimis ir idėjomis. Gražios vizijos neretai ir likdavo vizijomis. Ne vienas kviestasis, matyt, panašiai galvojo ir apie *Kelmės pieninės* direktoriaus S. Sipavičiaus iniciatyvas. Pirmą kartą jis pasikvietė apžiūrėti Kelmės rajono žolynus. Pasirodo, jie nenašūs, prastai įrengti, o pieno ūkiui reikia našių žolynų. Padedant bendrovei *Dotnuvos projektai*, pavyko atnaujinti ir pagerinti daugumą *Kelmės pieninės* klientų žolynų. Pieninė nupirko agregatus žolynams įruošti, silosavimo technikos. Dabar atvažiuojama į ūkį, laukuose paruošti pašarai susukami į ritinius, o ūkininkai už šį darbą atsiskaito pienu. Žinoma, gali ir kitais būdais.

Po pusmečio vėl *Kelmės pieninė* kviečia specialistus ir žinovus susipažinti su cukrinių runkelių griežinių silosavimo technologija. Lietuvos veterinarijos akademijos Gyvulininkystės institutas atliko bandymus, įvertino, kaip tą silosą ēda galvijai. Pieninė apmokė ūkininkus silosuoti runkelius.

Vienas ūkininkas ir sako: *Čia nėra nieko išradingo, aš silosuosiu runkelius dideliuose maišuose, kuriuose pirkau trąšas...* Ūkininkus stengiamasi apsaugoti nuo panašių iniciaty-

Išvykos dalyviams Lietuvos žemės ūkio konsultavimo tarnybos Kelmės rajono biure pasakojama apie konsultacinio darbo patirtį

todu veikia ir kitų į Europos Sąjungą įstojušį šalių žemės ūkis. Viena, politinis sprendimas – įstoti į Europos Sąjungą, bet kaip suderinti visų naujųjų šalių ir senbuvių interesus, kai visiems tik reikia, visiems duok? Matyt, niekur toli nenubėgsime pirma laiko, reikės pamažėle judėti į priekį, perimant tarptautinę patirtį. Pristatytai prie tos patirties. Vargu ar koks protingasis gali pasiūlyti kitą kelią. Įsakmiai peršasi ir kita išvada: kiaulininkystės, pienininkystės mūsų šalis neturėtų atsisakyti. Tai rodo visų rengtų žemės ūkio plėtros strategijų nuostatos, kad, atsižvelgiant į Lietuvos klimato sąlygas ir turimą patirtį bei tradicijas, priorititinės šakos yra mėsos ir pieno ūkis bei grūdai pašarui ir maistui.

Žinia, visada išgirsime aiškintojų, kad šiai produkcijai nėra rinkos, daug kiaulienos valgyti nesveika, bet užtenka pažvelgti į statistinius rodiklius, ir ką matome: statistinis lietuvis per metus suvalgo vidutiniškai 26 kg kiaulienos, o danas ir kai kurie

nauda Raseinių rajone, tuo labiau Joniškio ar Pasvalio rajonuose.

Manoma, kad ateityje Kelmės rajone būtų tikslinga užsiimti mėšine galvijininkyste, auginti perspektyvių veislių gyvulius ir kiaules. Ir šiuo metu rajone yra daug pieno ūkių, bet jie nedideli – laikoma po 3–5 karves. Didelių ūkių rajone nėra. Karvių skaičius išliko toks pat, kaip ir tarybiniais laikais – retame rajone šitaip.

Štai šiomis sąlygomis įdomi *Kelmės pieninės* veiklos patirtis. Pieninė ne tik atnaujino savo įrenginius, modernizavo technologinius procesus, bet nusipirko žemės ūkio technikos: sėjamųjų, plūgų, presą, vyniotuvą. Pieninė ėmė teikti paslaugas ūkininkams. Tokių paslaugų teikimo padalinys buvo įkurtas prie pieninės. Taip į savo pusę patraukiami ūkininkai, kurie už gaunamas paslaugas atsiskaito pienu. *Kelmės pieninės* direktorius Svajūnas Sipavičius naujovėms yra labai imlus ir iniciatyvus, iš jo galima daug pasimokyti. Pirmiausia – lankstumo. Direktorius stengia-

vų. Konsultavimo tarnyba apmokė šešis vyrus profesionaliai silosuoti. Kastuvai, guminiai batai, plėvelė ir kitos darbo priemonės – pieninės, ūkininkui silosas atvežamas į kiemą, ir jam lieka tik gyvulius pasišerti.

Tokia sveikintina *Kelmės pieninės* veikla. Nėra ignoruojami net ir nedideli pieno tiekėjai, kuriems padėti randama veiksmingų būdų.

Lenkijos sodininkystės stebuklai

Lietuvos sodų šakos lūžta nuo obuolių gausos, tačiau parduotuvėse mes tų obuolių beveik nematome, matyt, prekybininkams neapsimoka pardavinėti. Pardavinėja lenkiškus, storažievius, užtat atrodančius labai gražiai. Kad iš Lenkijos sodininkystės patirties galima daug pasimokyti, jau ne kartą galėjo įsitikinti ir lietuviai, apsilankantys geriausiuose Lenkijos soduose. Pradeda gretinti: Lietuvoje iš hektaro nurenkama 2–3 tonų obuolių, geriausiai atveju – iki 5 tonų. Len-

Sveikiname Lietuvos mokslininkų sąjungos skyrių sukaktuvininkus

Prof. habil. dr. Konstantiną Repšą, LMS skyriaus „Vionika“ pirmininką 75 metų proga.

Prof. habil. dr. Praną Baltrėną, LMS Aplinkos apsaugos inžinerijos centro pirmininką 65 metų proga.

Prof. habil. dr. Zenoną Rokų Rudziką, LMS Fizikos ir astronomijos skyriaus narį 65 metų proga.

Prof. habil. dr. Vaclovą Tričį, LMS skyriaus „Salduvė“ pirmininką 60 metų proga.

Fizikai prof. Konstantinas Repšas ir prof. Libertas Klimka, tiesa, pastarasis daugiau reiškiamsi etnologijos ir kultūrologijos srityje. Bet ne tik profesiniai interesai juos sieja – abu sukaktuvininkai. K. Repšui sukako 75-eri, o L. Klimkai rugėjo 18 d. sukaks 65-eri

kai iš hektaro gauna 50–60 t obuolių. Stebuklas. Nuostabą kelia preciziškai kruopštus obelių genėjimas, vėduklės formos vainikas, tarsi meno kūrinys. Pomedžiai sutvarkyti, žalia veja, atvestas vanduo laistyti, takai asfaltuoti. Ne sodas, o kraštovaizdžio architektūros kūrinys. Auginami obuoliai vienodo dydžio, tarsi būtų klonuoti, labai spalvingi.

Spaudoje šmėstelėjusi informacija, kad lenkai savo sodus purškia kas savaitę, pasirodo visai ne absurdiška. Jie purškia obelis mažiausiai 12 kartų, prireikus gali purkšti 14, net 16–18 kartų. Paskaičiavę pamatysime, kad purškia kone kas savaitę per sezoną.

Obuolių saugykloje tyvuliuoja vanduo, virš kurio nutiestos lentos einant siūbuoja. Kad vanduo nesurūgtų, pilamas kalcio karbonatas, gal ir kitokios cheminės medžiagos. Tomis sąlygomis lenkai obuolius išlaiko labai ilgai. Bent jau gegužės mėnesį lankėsi Lietuvos žemės ūkio specialistai skanavo gražiai išlaikytus, beveik šviežius obuolius. Beje, tuo galime įsitikinti ir bet kurioje parduotuvėje pirkdami lenkiškų obuolių.

Deja, tai nėra ekologiška produkcija.

Kai lemia ilgalaikiai tikslai

Kaip čia yra, kad Lenkijos sodininkai bent po 14 kartų per sezoną nupurškia obelis ir pomedžius, preciziškai genėja vaismedžius, prižiūri veją, asfaltuoja takus, žodžiu, įdeda begalę kruopštaus darbo, bet jų išauginti obuoliai mūsų parduotuvėse kainuoja gegužės mėnesį 1,29 litų už kilogramą, o rudenį perkant pigiausias ne-

reikia mokėti nė lito už kilogramą. Tad kokie ekonominiai dėsniai čia veikia?

Lenkijos pramoninė sodininkystė orientuota į didelius produkcijos kiekius ir užsiėmusi geras rinkas Europoje tikriausiai gali sau leisti eksportuojamus obuolius parduoti už savikainą, kad ir Lietuvos rinkoje. Konkurencinėje kovoje dažnai lemia ne vienadienė ir šiandieninė nauda, bet tolesnės ateities siekiai. Jei taip, tai galima pardavinėti savo produkciją pigiau ir už jos savikainą.

Užsienio bendrovėms gal ir nesąmoningai padeda patys mūsų vartotojai, mat lenkiški obuoliai atrodo patrauklesni ir labiau viliojantys už lietuviškus, kurie gal ir ne tokie išvaizdūs, bet daug ekologiškesni ir neretai daug skanesni. Verslo atstovų čia negali kaltinti, nes norintis išgyventi konkurencinėje kovoje dažnai priverstas lįsti per adatos skylutę. Išlindai – vadinasi, išgyvenai.

Žmonės, su kuriais tekdavo kalbėtis, buvo linke sutikti, kad palyginti su Lenkijos sodininkų išaugintaisiais, lietuviški obuoliai galėtų pretenduoti į ekologiškai švarios produkcijos statusą. Palyginti kad ir su Olandijos ar kitų Europos šalių ekologinės žemdirbystės produktais, lietuviškoji produkcija yra labai švari. Deja, silpnai išplėta masinė Lietuvos žmonių ekologinė sąmonė, ir labai nedaug vartotojų linke už ekologiškus maisto produktus mokėti brangiau negu už įprastą industrinės žemės ūkio gamybos produktus.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Jeigu nuoširdžiai tikėtume ironiškuoju Sigitu Parulskiu, tai kiekvienos kartos atstovus būtų galima skirstyti pagal tai, ką žmōnės mato žiūrėdami į jūrą. Vieni mato Dievą, kiti girdi galingą simfoniją, gal Bacho fugas, tretį regi moterį, dieviškąją Afroditę. Žodžiu, patiria begalybės jėgą, amžinybę, nirvaną. Yra ir tokių žmonių, kurie, žvelgdami į didžiulį vandens masyvą, nieko nemato ir nejaucia. Tai, anot rašytojo, prarastosios kartos požymis, prie kurios jis, jei nesišaipto iš lengvatikių skaitytojų, priskiria ir save.

Ką mato žvelgdamas į jūrą ir apskritai į vandenį Latvijos dailininkas Janis Spalvinis (Janis Spalvinš), galėjome įsitikinti vasarą, kai Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos parodų salėje buvo atidaryta jo tapybos darbų paroda *Vandens svajonės*.

Janis Spalvinis yra Latvijos meno akademijos dėstytojas, Latvijos dailininkų sąjungos narys, daugelio grupinių ir asmeninių parodų dalyvis Latvijoje, Lietuvoje, Norvegijoje, Vokietijoje, JAV, Kinijoje, vedijoje, Slovėnijoje, Suomijoje, Turkijoje, Danijoje, Airijoje, Japonijoje ir kitose alyse.

Mokslo Lietuvos atstovas kamantinėje Janį Spalvinį po parodos atidarymo, nors buvo nelengva jį išplėsti iš dailininkų ir gerbėjų būrio.

Parodos metu dailininkas Janis Spalvinis buvo apsuptas gerbėjų ir bičiulių

Pirmiausia – įsimylėti

Gerbiamasis Jani Spalvini, ką lengviau tapyti – dangų ar vandenį? Klausiu dėl to, kad kai kurios Jūsų vandeniui skirtos akvarelės primena ir dangaus vaizdus?

Dangus, vanduo. Iš esmės nematau skirtumo. Visa tai gamta, stichijos. Vis dėlto man vandenį tapyti maloniau, su vandeniu jaučiuosi turįs glaudesnį ryšį, labiau su juo suaugęs. Jeigu to ryšio, dialogo su tapomu objektu nėra, tai bus ne kūryba, o blefas. Nesvarbu, ką piešia – modelį ar gamtą, dailininkas pirmiausia turi įsimylėti piešiamą objektą. Be meilės nieko nebus, savo kailiu esu tai patyręs.

Kaip prasidėjo ta trauka vandens stichijai? Nuo upelio, ežero ar jūros?

Vandeniui, kaip gamtos fenomenui, jaučiu ypatingą jausmą. Tai nereikia, kad gamtoje daugiau nieko nematau. Man patinka žalia žolė, pavieniai medžiai ir miškai, žalios kalvos – visa tai yra nuostabios gamtos formos, kurios negali nejaudinti.

Jei taip, tai kur slypi vandens išskirtinumas Jums, dailininkui?

KĄ SVAJOJA VANDENYS?

Dailininkas Janis Spalvinis atidarant jo tapybos darbų parodą „Vandens svajonės“ Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos parodų salėje

Vandens Janio Spalvinio paveiksai gali būti ir svajingi, ir grėsmingi

Vanduo – ypatinga gamtos forma, nes visą laiką juda, kinta, kartais pasikeičia akimirksniu. Be to, pats savaime vanduo neturi spalvos, ji priklauso nuo aplinkos sąlygų. Vandens koloritas nuostabus – dalininkui tikra dovana.

jo popieriaus, kuris įprastų dažų nesugeria. Tokius technologinius dalykus pravartu žinoti, kūryboje tai gali duoti įdomių rezultatų. Tik per ilgą kūrybinių paieškų kelią daugybę subtilių niuansų dailininkui pavyksta sužinoti ir pritaikyti savo kūryboje.

Toli gražu ne kiekviena paieška, net ir ne kiekviena tema kūryboje duoda norimų rezultatų. Tapyboje reikia siekti naujovių. Jeigu dailininkas paveikslus tapo vien tik bažnyčioms, tai kaip menininkas daug nepasieks.

Žada imtis dykumai skirto ciklo

Jeigu jaučiate nuolatinę trauką ieškoti naujovių, tai kokio ciklo darbų artimiausiu metu galime tikėtis?

Svajoju sukurti dykumai skirtą darbų ciklą. Dykuma – taip pat tam tikra gamtos didybės dalis; ten žmogus pasijunta labai nereikšminga tos gamtos dalelė. Visas yra Dievo valioje.

Vadinasi, nuo tiesos pernelyg nutolsime, jeigu Janį Spalvinį pavadinsime stichijų dailininku? Vandens, dangaus, oro, spalvų ir atspalvių stichijų?

Man patinka, kai savo emocijas ir vidinius išgyvenimus galiu perteikti paveiksluose. Būtent stichija, kaip kad sakote, man ir leidžia atsiskleisti, atpalaiduoja ir padeda įgyvendinti manyje glūdinčius kūrybinius sumanymus.

Jums svarbu išvysti Jus jaudinančią vaizdą, o gal tapydamas ir sužadinate savyje emocijas?

Man pirminį kūrybinį impulsą teikia reginys. Kai tų reginių galvoje ir sieloje susikaupia, galiu prie matytų reginių pridėti ir savo požiūrį, suvokimą, visą kūrybinių priemonių asortimentą.

Tapote gamtoje ar studijoje?

Tapau studijoje. Gamtoje darau nedidelius eskizus, piešinius.

Jeigu taip įvyktų (to visai nelineku), kad iki gyvenimo pabaigos tektų praleisti visą likusį kūrybinį laiką vie-

nutėje, ar pakaktų Jums iki šiol matytų reginių? O gal būtina nuolat atnaujinti išpūdžius?

Manau, kad kūrybiniams sumanymams įgyvendinti man visiškai pa-

kaktų ir to, ką savyje esu jau sukaukęs. Tuo labiau, kad dailininkui juk ne vien išpūdžiai svarbu, ne vien reginiai maitina jo kūrybą. Paprastai nežabota dailininko vaizduotė dažnai gali atstoti ir gyvenimo realijas. Dailininkas tuo ir išsiskiria iš kitų, kad štai žmogus eina žeme, kuria vaikšto ir tūkstanciai kitų žmonių, ir pamato kone išbaigtą meno kūrinį. Jį tereikia perteikti dailininkui priimtina forma tam tikroje medžiagoje ir parodyti kitiems žmonėms. Kai kas pasakys, kad dailininkas realybę abstrahuoja, perkeldamas į jam tinkamą medžiagą – gal būtent taip ir yra, man visai nesvarbu, ar tai abstrakcija, ar ne. Jei meno kūrinys žmogų veikia emociškai, visai nesvarbu teigiamas ar neigiamas emocijas kelia, tai jau yra menas.

Tačiau juk nenorite pasakyti, kad gyvenimas – tai taip pat savotiškas menas? Pakanka gyvenime matomus daiktus atitinkamai sudėlioti – ir bus menas?

Aš to nesakau. Gyvenimas tiesiog pateikia dailininkui užuominų, kur gali glūdėti menas. Štai žiūrėdamas į šiuos mano vandens stichijų paveikslus, Jūs to nerasite gamtoje. Paveikslai – tai meninis gamtos įvykių suvokimas, tai gyvenimas, kokį išivaizduoju aš, kaip dailininkas. Būdamas prie jūros ar kitų vandens telkinių, matau ir jaučiu daugybę to vandens kaitos niuansų, visa tai mane veikia, įkvepia, pasijuntu sklidinąs kūrybinių minčių ir energijos. Šias naujas gimstančias idėjas ir stengiuosi perteikti savo darbuose, savo patirtais išgyvenimais bei emocijomis pasidalyti su kitais žmonėmis. Tai ir yra mano, kaip dailininko, gyvenimas.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

KURKIME ATEITĮ DRAUGE!

INFORMACINIS PRANEŠIMAS

Kultūros, filosofijos ir meno institutas 2004 m. rugsėjį pateikė paraišką Struktūrinių fondų paramai gauti. Laimėjus konkursą, 2005 03 30 tarp tarpinės institucijos Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerijos, įgyvendinančios institucijos VŠĮ Centrinės projektų valdymo agentūros bei Kultūros, filosofijos ir meno instituto pasirašyta Paramos teikimo dokumentacijos rengimo projektams, įgyvendinantiems Lietuvos 2004–2006 metų Bendrojo programavimo dokumento 1 prioriteto 1.5 priemonę „Darbo rinkos, švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų institucijų bei socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra (papildanti ESF remiamas priemonės)“ sutartis, kuria remiantis, institutui paskirta 35 tūkst. Lt parama. Parama skirta Struktūrinių fondų projekto „Kultūros, filosofijos ir meno instituto, Socialinių tyrimų instituto bei Lietuvos kultūros darbuotojų tobulinimosi centro infrastruktūros atnaujinimas“ dokumentacijai parengti.

Projektą iš dalies finansuoja Europos Sąjunga. Europos regioninės plėtros fondo remiamos BPD 1 priemonės 1.5 prioriteto veiklos mažina Europos Sąjungos regionų išsivystymo ir pragyvenimo lygio skirtumus, skatina atsiliekančių Europos Sąjungos regionų plėtrą, ekonomiką bei socialinę pertvarką, padeda sukurti ir išsaugoti darbo vietas, investuoja į infrastruktūrą.

Šio projekto tikslas – atnaujinti trijų išvardytų institucijų infrastruktūrą, t. y. renovuoti jų užimamą pastatą Saltoniškių g. 58 Vilniuje, pakeisti susidėvėjusias bei rūpesčių keliančias pastato šildymo ir vanden tiekio sistemas, elektros tinklus, atlikti su tuo susijusius apdailos darbus, atnaujinti darbo vietas. Infrastruktūros atnaujinimas neišvengiamas, siekiant kokybiškai ir laiku atlikti šių institucijų užsibrėžtus mokslinius tyrimus, užtikrinti doktorantų mokymą ir visos Lietuvos kultūros darbuotojų švietimą, priartinant darbuotojų darbo sąlygas prie Europos Sąjungos standartų. Įgyvendinus projektą, taps įmanoma sėkmingai vykdyti Europos socialinio fondo remiamus projektus pagal BPD 2 prioriteto 2.5 priemonės veiklas „Mokslininkų kvalifikacijos kėlimas“, „Doktorantų kvalifikacijos kėlimas“, 2.4 priemonės veiklą „Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtra“.

MAŽOSIOS LIETUVOS KULTŪROS ISTORIJOS PAVELDAS

PRATARMĖ

Reikmė surengti mokslinę konferenciją *Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldas* išsirutuliojo iš 2003 m. gegužės 21–25 d. Lemonte (JAV, Ilinojaus valstija) vykusio XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo plenarinės sesijos *Mažosios Lietuvos aktualijos* dalyvių diskusijų ir rekomendacijų. Joje atkreiptas dėmesys į politinių, kultūrinių ir ekonominių interesų buvusioje Rytų Prūsijoje turinčių šalių, ypač Lietuvos, Rusijos Federacijos, Lenkijos ir Vokietijos nevienareikšmį požiūrį į jos dalies – Mažosios Lietuvos daugiakultūrinį paveldą. Jis yra labai išskaidytas. Dabartiniai turėtojai, valstybės, visuomeninės organizacijos ir privatūs asmenys, dėl vienokių arba kitokių priežasčių nepagrįstai atsieja jį nuo istorinės, kultūrinės praeities ir tautinio tapatumo, kartais net slepia nuo kitų šalių tyrinėtojų ir žiniasklaidos. Paveldo tinkamai apsaugai, panaudojimui mokslui, kultūrai ir švietimo reikmėms taip pat trukdo ir materialiniai nepateikiami, informacijos, paminklosaugininkų ir paveldosaugininkų kompetencijos stygius. Šios aplinkybės ir yra svarbiausia paskata surengti mokslinę konferenciją, kurioje dalyvautų ne tik Lietuvos, bet ir Vokietijos, Lenkijos, Rusijos Federacijos, Latvijos bei kitų šalių mokslininkai ir specialistai, Šiaurės Amerikoje (JAV ir Kanadoje) veikiančio Mažosios Lietuvos fondo atstovai.

Konferencijoje numatyta a) išanalizuoti būklę ir parengti prielaidas universaliai, suinteresuotais šalies tenkinančios buvusios Rytų Prūsijos lietuvių ir kitų tautų kultūros istorijos paveldo apsaugos bei aktualizavimo koncepcijos sukūrimui, b) išanalizuoti ir įvertinti Lietuvos Respublikos teritorijoje esančio paveldo būklę ir parengti rekomendacijas dėl jo išsaugojimo, c) pateikti informaciją apie Mažosios Lietuvos kultūros istorijos šaltinių telkinius Lietuvoje ir užsienio šalyse, d) išanalizuoti galimybes ir suformuluoti siūlymus dėl Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldo duomenų bazių ir informavimo sistemos sukūrimo, e) išanalizuoti padėtį ir pateikti siūlymus dėl jaunimo ir visuomenės švietimo tobulinimo Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldo klausimais, f) aptarti būklę ir pateikti siūlymus dėl Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldo tyrinėtojų, paminklosaugininkų ir muziejinių bendradarbiavimo plėtros bei tobulinimo.

Siekiant šių uždavinių įgyvendinimo, numatyta organizuoti kompleksinį mokslo renginį. Jį sudarytų pranešimų ir diskusijų diena Mokslų akademijoje Vilniuje ir dviejų dienų išvažiuojamoji sesija į Mažosios Lietuvos regioną Vakarų Lietuvoje. Jos darbo Klaipėdoje tema – Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus patirtis aktyvinant paveldo rinkinių panaudojimą ir viešinimą, Šilutėje – senojo Mažosios Lietuvos urbanistinio paveldo būklė ir problemos, kylančios dėl savininkų kaitos saugotinos teritorijose, Pagėgiuose – kritinė evangelikų liuteronų bažnyčių ir kapinių būklė. Išvykoje numatytas objektų lankymas, bendri posėdžiai su muziejinkais, paminklosaugininkais ir paveldosaugininkais, savivaldybių vadovais.

Konferencija sulaukė didelio visuomenės ir mokslininkų dėmesio. Pranešimų buvo pasiūlyta kur kas daugiau, negu jų skaitymui ir svarstyti skirta laiko. Nuoširdžiai atsiprašome tų mokslininkų, kurių pranešimai į programą nepateko. Rengėjai numato kitais metais konferencijos medžiagą išleisti knyga. Dalyvauti šiame leidinyje kviečiame ne tik pranešėjus, bet ir visus tuos, kurie konferencijos tema yra pasirengę kelti klausimus ir tęsti diskusiją, teikti aktualią paveldo būklę ir likimą atskleidžiančią medžiagą.

*Lietuvos MA narys ekspertas
prof. Domas Kaunas
Organizacinio komiteto pirmininkas*

PROGRAMA

Rugsėjo 22 d., ketvirtadienis
8.15–8.45
Pranešėjų ir svečių registracija
Lietuvos mokslų akademija, Gedimino pr. 3

8.45–9.00
Konferencijos atidarymas

9.00–9.20
PLENARINIS PRANEŠIMAS

Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldas: tyrimų problematika ir būklė
Dr. Silva Pocyte, Klaipėdos universitetas

PRANEŠIMAI

Sekcija: MATERIALIOJO KULTŪROS PAVELDO TELKINIAI IR JŲ BŪKLĖ
Vadovauja dr. Silva Pocyte, Arthuras Hermannas

9.20–9.40
Karaliaučiaus krašto lietuvių materialiojo kultūros paveldo šiandieninė būklė
Dr. Algirdas Matulevičius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas

9.40–10.00
Mažosios Lietuvos Evangelikų liuteronų bažnyčios kultūros turtas ir jo likimas
Mindaugas Sabutis, Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupas

10.00–10.20
Rašytinio ir spaudos paveldo sklaida socialinėje aplinkoje
Prof. habil. dr. Domas Kaunas, Vilniaus universitetas, Lietuvos mokslų akademija

10.20–10.40
Mažosios Lietuvos medžiaginės kultūros ir paveldo tyrimai 1980–2005 metais
Doc. dr. Martynas Purvinas, Marija Purvinienė, Kauno technologijos universiteto Architektūros ir statybos institutas

10.40–11.10
Kavos pertrauka

11.10–11.30
Mažosios Lietuvos dailės kūrinių sugrįžimas į Lietuvą
Kristina Jokubavičienė, Lietuvos dailės muziejaus Prano Domšaičio galerija Klaipėdoje

11.30–11.50
Prūsų kultūros paveldo likimai
Prof. dr. Vladimir I. Kulakov, Rusijos MA Archeologijos institutas

11.50–12.10
Kuršių nerijos urbanistinis paveldas naujų iššūkių akivaizdoje: būklė, tendencijos, problemos (Lietuvoje ir Karaliaučiaus srityje)
Prof. habil. dr. Vladas Stauskas, Vytauto Didžiojo universitetas

12.10–13.30
Pietų pertrauka

Sekcija: KULTŪROS DVASINIO PAVELDO STRUKTŪRA
Vadovauja prof. dr. Daiva Kšanienė, prof. dr. Manfredas Kleinas

13.30–13.50
Klaipėdos krašto dvasinis paveldas – europinių kultūrų sąveikos kontekste
Dr. Arūnas Baublys, Klaipėdos universitetas

13.50–14.10
Kuršių nerijos latvių kultūros paveldo klausimai
Prof. dr. Janīna Kursīte-Pakule, Latvijos universitetas, Latvijos mokslų akademija

14.10–14.30
Mažosios Lietuvos muzikinė kultūra: tradicijos ir jų sąsajos galimybės nūdienoje
Prof. dr. Daiva Kšanienė, Klaipėdos universitetas

14.30–14.50
Klaipėdos apylinkių liuteroniškosios giesmės šiandien: tradicijų ir inovacijų sąsajos
Prof. dr. Rimantas Sliužinskas, Klaipėdos universitetas

14.50–15.10
Epitafijos Mažosios Lietuvos antkapiniuose paminkluose: žanrinės ypatybės ir vertė
Dr. Žavinta Sidabraitė, Klaipėdos universitetas

15.10–15.30
Mažosios Lietuvos pelkė „Kakšių bala“ J. D. H. Temmės apsakymuose
Prof. dr. Manfredas Kleinas, Austrija

15.30–16.00
Kavos pertrauka

Sekcija: KULTŪROS PAVELDO APSAUGA, ATVIRUMAS IR AKTUALINIMAS
Vadovauja doc. dr. Arūnė Arbušauskaitė, dr. Vacys Bagdonavičius

16.00–16.20
Mažosios Lietuvos nematerialaus paveldo išsaugojimo ir gaivinimo problemos
Irena Seliukaitė, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija

16.20–16.40
Vokietijos išpareigojimas dėl Rytų Prūsijos kultūros paveldo ir Mažosios Lietuvos paveldas
Arthuras Hermannas, Heidelbergo universiteto biblioteka

16.40–17.00
Istorinė vertė išsiskiriantys kultūros paminklai ir jų apsauga Šiaurės Skalvos regione
Doc. dr. Vytenis Almonaitis, Vytauto Didžiojo universitetas

17.00–17.20
Ižymių mažlietuvių vardų ir vietų įamžinimas
Doc. dr. Arūnė Arbušauskaitė, Klaipėdos universitetas

17.20–17.40
Ar verta atgimti Mažosios Lietuvos mėgėjiško teatro tradicijai?
Dr. Vacys Bagdonavičius, Kultūros, filosofijos ir meno institutas

17.40–18.00
Virtualus Mažosios Lietuvos atgimimas: galimybės ir problemos
Doc. dr. Nerutė Kligienė, Matematikos ir informatikos institutas

18.00–18.30
Diskusija

IŠVAŽIUOJAMOJI SESIJA

Posėdis Klaipėdoje
Rugsėjo 22 d., 11.00–13.30 val.
Mažosios Lietuvos istorijos muziejus, Didžioji vandens gatvė 6

Tema: MUZIEJUS IR KULTŪROS PAVELDAS

Pranešimai ir kalbos

Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus veikla aktualinant kultūros paveldą
Dr. Jonas Genys, Mažosios Lietuvos istorijos muziejus

Muziejaus mokslinė, parodinė ir leidybinė veikla: tikslai ir kryptys
Julius Žukas, Mažosios Lietuvos istorijos muziejus

Edukacinė veikla ir jos vaidmuo formuojant istorinę savimonę ir tautines vertybes (su edukacinio užsiėmimo demonstravimu)
Diana Našutinskaitė, Mažosios Lietuvos istorijos muziejus

Muziejaus ekspozicijos peržiūra ir diskusinis vertinimas

Posėdis Šilutėje
Rugsėjo 23 d., 16.30–18.30 val.
Frydricho Bajoraičio viešoji biblioteka, Lietuvininkų gatvė 74

Tema: URBANISTINIO PAVELDO BŪKLĖ IR PROBLEMOS DĖL SAVININKŲ KAITOS SAUGOTINOSE TERITORIJOSE

Pranešimai ir kalbos

Šilutės rajonas: kultūra, švietimas ir paveldas
Arvydas Jakas, Šilutės rajono meras

Urbanistinio paveldo būklė ir problemos, keičiantis saugotinų teritorijų savininkams
Algirdas Gintaras, Kultūros vertybių apsaugos departamento Klaipėdos teritorinio poskyrio viršininkas

Mažosios Lietuvos urbanistinio paveldo būklė ir problemos remiantis Minijos kaimo pavyzdžiu
Reda Švelniūtė, Šilutės rajono savivaldybės Kultūros skyrius

Hugo Scheu dvaro dabartis ir ateitis
Roza Šikšnienė, Šilutės muziejaus direktorė

Posėdis Pagėgiuose
Rugsėjo 24 d.
10.00–13.00 objektų lankymas, 14.00–17.00 posėdis Pagėgių savivaldybės posėdžių salėje, Vilniaus gatvė 11

Tema: BAŽNYČIŲ IR KAPINIŲ BŪKLĖ, PROBLEMOS IR SPRENDIMAI

Pranešimai ir kalbos

Kultūros paveldas savivaldybės raidos strategijoje
Kęstas Komskis, Pagėgių savivaldybės meras

Pagėgių krašto veikiančių evangelikų liuteronų bažnyčių padėtis ir ateitis
Ridas Tamulis, Pagėgių, Piktupėnų, Rukų ir Žukų evangelikų liuteronų parapijų kunigas.

Kiek Pagėgių savivaldybėje yra kapinių ir ką su jomis daryti?
Petras Vaišvilas, Pagėgių savivaldybės gamtosaugininkas ir paminklotvarkininkas

Kultūros veikėjo kapo apsauga (Kristupo Jurkšaičio atvejis)
Reda Švelniūtė, Šilutės rajono savivaldybės Kultūros skyrius

Šilutės rajono evangelikų liuteronų parapijų bažnyčių ir kitų statinių būklė ir problemos
Remigijus Šemeklis, Šilutės evangelikų liuteronų parapijos klebonas

Senosios Šilutės krašto kapinės–archyvai po atviru dangumi
Darius Barasa, Šilutės muziejaus istorikas

Organizatoriai:
Vilniaus universitetas,
Lietuvos mokslų akademija

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Gediminas Zemlickas

Kalbos redaktorė Rūta Krasnovaitė

Stilistė Jūratė Veniūtė

Dizaineris Arūnas Cironka

Patarėjai: V. Būda, S. Goberis, J. Puodžius, A. Ramonas, J. Ulbikas, E. K. Zavadskas.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius
El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel/faks. (8 ~ 5) 212 12 35
Laikraštis internete: <http://ml.lms.lt>

Redakcija, pritardama ne visoms autorių mintims, jas toleruoja.
Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://ml.lms.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuvą“.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius